



Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.



# TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

## NORDENS QVINNOR.

1884.

26:e årgången.

1:sta häft.

### Innehåll:

	Sid.
1. Renaissancens och reformationens åsigter om kvinnobildningen och äktenskapet. Anteckningar af <i>S. L-d</i> .....	1.
2. Minnesrunor: I. C. J. Svensén; F. A. Cederschiöld, af <i>E. F.</i> .....	31.
3. Svensk lyrik: Gellerstedt, Bääth och Snoilsky af <i>Robinson</i> ....	41.
4. Stockholms högskola och kvinnosaken .....	55.
5. Smärre meddelanden från utlandet: I. Tyskland 1883; II. Italien 1883 .....	56.
6. Hektor. Skizz af <i>Mathilda Roos</i> .....	60.
7. Från Riksdagen .....	66.
<i>Mönster: Bordduksbård i byzantinsk stil.</i>	



STOCKHOLM,

KONGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER.

## I. Renässancens och reformationens åsikter om kvinnobildningen och äktenskapet.

Anteckningar af S. L—d.

Mellan medeltiden och den nya tiden ligga tvänne mäktiga öfvergångsperioder, ledande likt en hög dubbeltrappa från mörker till ljus: å ena sidan *renässancen*, å den andra *reformationen*. Båda öfvade på nästan alla lifsområden ett mäktigt höjande och frigörande inflytande, ehuru af mycket olika art. En af dessa olikheter var den *aristokratiska prägel*, som betecknade renässancen, och den *folklighet*, som var grunddraget i reformationen. Renässancen förde upp till skönhetens och lärdomens ljusa höganloftsal, till »*la république des lettres*», obekymrad om den illiterata, för konsten, poesien och de klassiska språkskatterna otillgängliga hopen der nedanför. Reformationen ledde ut på fria fältet till folket i dess helhet, bonden så väl som slottsherren, handtverkaren så väl som borgaren, sträfvande att till alla meddela sitt ljus.

Afspegligen af dessa motsatser mellan renässance och reformation återfinner man icke minst bjert inom den under nämnda tidskeden uppspirande första begynnelsen till en litteratur om uppfostran och om äktenskapet. Här skola vi kasta en blick blott på den ringa del af denna litteratur, som rör kvinnan.

En uttömmande redogörelse äfven för denna litteratur skulle dock kräfva helt andra krafter, än som står förf:n af dessa rader till buds. Här skall därför endast i några flygtiga anteck-

ningar lemnas en öfverblick af grunddragen i den olika uppfattning, som sen-renässancens och reformationens målsmän uttalat om *qvinnobildningen* och *äktenskapet*.

## I.

Det är allmänt bekant, huru renässancens uppfriskande flöde gaf nytt lif och nya riktningar, ej blott åt männens bildningssträfvanden och snilleingifvelser, utan äfven åt qvinnornas, företrädesvis i Italien och Frankrike, men delvis äfven i Tyskland och England. Denna hastigt uppblomstrande qvinnobildning, hvilande likasom hela renässancens odlingslif på klassisk grund, framgår i tvänne olika strömdrag, det ena af religiöst-reformatorisk, det andra af skeptisk-humanistisk art. Till den förra arten hörde Magareta af Navarra och Olympia Morata m. fl.; den senare torde varit tidigare och talrikare representerad, särskildt i Italien, der redan Savonarola bittert klagat, att »till och med qvinnorna, berusade af skaldernas verk, hängifva sig åt hedniska idéer, och förneka tron.»

Den varma hyllning, som tidens yppersta män egnade de lärda damerna, den ifver hvarmed de införde dem i de grekiska och romerska klassikernas studium, manade dem till vetenskaplig forskning eller poetisk produktion, gälde dock alltid de utmärkta undantagen inom samhällets högre kretsar. De tidigaste pedagogiske författarne ignorera helt enkelt qvinnan; och när man senare började inse behovet af några principer också för hennes lifsuppgift och det mål hvartill hon borde uppfostras, stannade dessa vid digifningens och den äktenkapliga lydnadens pligter, samt förnekelsen af hvarje moderns makt öfver sina barn — »ty huru skulle den som står under en annans lydno kunna påyrka lydnad af andra?!» Der redan vidlyftiga studieplaner uppgöras för gossen, förekommer icke en skymt af sådant för flickan. Det är först på gränsen

mellan renässancen och reformationen som framstående män taga till orda också för kvinnornas rätt till boklig uppfostran och själsodling. Det var *Erasmus* från Rotterdam och *Vives*, en lärde af spansk härkomst, hvilka man har att tacka för detta första upprop till kvinnobildningens förmån. Erasmus, hvilken är allmänt erkänd som en af pedagogikens stamfäder, skref sin »*Christianæ feminæ institutio*» 1524, *Vives* året förut sin *De institutione feminæ christianæ*, tillegnad Henrik VIII:s Drottning, Katarina af Aragonien. Båda dessa skrifter hafva under senaste tid åter framdragits och erhållit sin plats i ledet af den utvecklingskedja, som fört kvinnan från okunnighet och slafveri till upplysning och själfständighet. Vi hänvisa dels till »*Histoire de l'éducation des femmes en France*», af *Paul Rousselot*, Paris 1883, ett värderikt och intressant arbete; dels ock till *J. Wychgrams* nyss utgifna bok, »*Juan Luiz Vives' Schriften über Weibliche Bildung*» (Wien und Leipzig 1883.)

Erasmus, ehuru holländare till bördan, var såsom de flesta den tidens lärde kosmopolit. Rousselot kallar honom träffande det 16:de seklets Voltaire. Ibland de märkligaste arbeten man har af Erasmus torde vara hans »*Adagia*»,\*) ett slags ord-språkssamling, som blifvit kallad urtypen för allt hvad konversationslexikon heter. Med sina »*Colloquia*» närmar han sig det pedagogiska området, med sin ofvannämnda skrift om den kristliga kvinnans uppfostran, öfvergår han omedelbart dit. Men icke nöjd härmed grundlade han en helt ny gren af den pedagogiska litteraturen, ett slags öfnings- och läseböcker för skolungdomen, som visserligen förekommit under medeltiden, men först nu erhöill litterär form och värdighet.

Erasmus förstår med denna sin bok, »*de civilitate morum puerilium*», en sammanfattning af de seder och bruk, hvilka en

\*) Erasmus har bl. a. utgifvit följande arbeten:

*Adagiorum Chiliades* 1500. *Colloquia* 1522. *Christiani Matrimonii institutio*, 1526. *De civilitate morum puerilium libellus*, 1530.

väl uppfostrad ungdom bör underkastas. Det är tidens höflighetslag — rätt litet fordrande för öfrigt, efter som den yrkar blott, att barnet måtte snyta sig i näsduken, äta med sked och gaffel, ej servera sig allt som finnes på fatet, ej rifva sig i hufvudet offentligt, m. m. Det är vidare, hvad som ger skriften dess värde, en liten lagbok för *goda*, så väl som för  *fina seder*, dikterad af ett upplyst förstånd och inskräpvt med qvickhet. Så predikar Erasmus i sitt kapitel öfver toaletten, om enkelhet som flickornas skönaste prydnad, gör spe af de ändlösa klädningssläpen, som han kallar *prolixas caudas*, m. m.

Colloquierna innehålla samtal än mellan lärare och lärjunge, hvarvid *le sens moral* blir, att ett ärbart lefnadssätt åligger den, som är barn af ett ärbart äktenskap, än mellan flickan och hennes friare, än mellan ynglingen och courtisannen, hvilken senare skrift, ehuru visserligen uppsatt i god afsigt, neppeligen motsvarat sitt ändamål. Också blef skriften tagen i beslag af Sorbonne-censuren och bränd, hvilket icke hindrade Kung Frans I att genast autorisera en ny upplaga, om ej mindre än 24,000 ex.

Vives, hvilken var samtida och vän med Erasmus, åt hvars aforismer han, enligt Wychgram, gaf följdriktigt sammanhang och system, var född i Valencia, hade gjort sina studier dels der och dels i Paris och sålunda personligen erfårit hela trycket af den urartade skolasticism, som vid dessa så väl som vid andra den tidens lärdomsskolor var rådande. Han utmärkte sig först genom sitt stora verk »*de diciplinis*», i hvilket han uppställt sina pedagogiska öfvertygelser till ett sammanhängande helt. Här angriper han först med träffande skärpa de föråldrade skolastiska lärdomsteorierna vid Pariser-universitetet, samt skildrar derpå det nya uppfostrings-system der sanning och vetande skulle intaga spegelfåkeriets och ytlighetens plats, — ett system som skulle bilda grundstenen till en ny bättre verldsordning och i hvilket äfven

qvinnans rätt till en undervisning, lämpad efter hennes natur gjordes gällande.

Jemte författareskapet egnade sig Vives åt uppfostrarens kall, i det han under olika tider ledde unga furstars och furstinnors uppfostran, allt medan han stod i förtrolig brefvexling med tidens utmärktaste män och utgaf märkliga arbeten i politik, i språkvetenskap, och till och med i fattigvård. Sin längsta anställning hade han vid engelska hofvet hos Katarina af Arragonien, Henrik VIII:s gemål, och skref der, såsom en handledning vid hennes unga dotters, prinsessan Marias uppfostran, sin »De institutione feminæ christianæ.»

Efter många vexlande öden dog den verksamme mannen i Brügge 1540.

Enligt Wychgram hafva Vives åsigtter alls icke beaktats af den pedagogiska vetenskapen, och hans märkliga skrift om qvinnobildningen kan sägas nu först blifvit framdragen undan trenne seklers glömska.

Erasmus och Vives rida båda spärr emot den fördom, som förnekade qvinnan all annan bildning än den rent formella och dertill rakt förvända, som ligger i inlärandet af yttre åthäfvor, af toilettens hemliga konst, ofta med grymhet inskärpta, m. m., hvarefter den unga flickan ansågs färdig att bortgiftas. Hvad beträffar de goda känslor, som man borde uppdraga i hennes hjerta, den ärbarhet, som skulle stråla ur hennes blick och utan smink purpra hennes kind — hvem frågar efter dem? Och hvem, säger Erasmus, bildar hennes sinne med goda lärdomar och nyttig läsning? Stundom skickas flickan visserligen utomhus att lära skrifva och läsa. Men hvilken skola! Lärarinnan har föga kunskaper, och man får vara nöjd, blott hon icke hängifver sig åt drycken-skap eller slår armar och ben af eleverna. Flickan läser visserligen, men endast pestilentiska böcker, såsom romaner och dikter, hopskrifna af sysslolöst, lättsinnigt folk, böcker, för hvilka

qvinnan borde aktas som för huggormar och skorpioner. Låt henne i stället bilda sitt förstånd med studier och sysselsätta hvarje sin lediga stund med handarbete, på det frestelsen ej må bli henne öfvermäktig.

Mången, säger Vives, hyser fördom mot att gifva qvinnan kunskap, under förevändning att den endast skulle skärpa hennes medfödda elakhet — en anmärkning, som, om den vore sann, skulle i samma mån drabba männen. Men den kunskap han ville se spridd i världen, långt ifrån att befordra det onda, är kysk och blygsam, och gör själen bättre. En sådan kunskap är för qvinnan dygdens föredömen och goda sederreglor. »Och sådant skulle vara farligt att lära henne! Vill ni då att er dotter skall vara olärd i det goda och lärd i det onda? Så stäng då in henne, qväf hennes själ om hon har en sådan, och gör henne till ett djur!»

När det kommer till fakta yrkar Erasmus, att qvinnan så väl som mannen må lära grekiska och latin, och låter i en af sina colloquier en dame försvara sin rätt till den klassiska bildningen gent emot en abbé, hvarvid den senare står fast vid sitt påstående, att böckerna skulle betaga qvinnan den smula hjerna, hvarmed naturen i nog knappt mål försett henne. Skriften är nästan typisk för det skämtsamma kvinnoförsvaret och vi återkomma till densamma.

Alla vapen, äfven satiren, begagnas således till fromma för qvinnans rätt till bildning; men målet för denna bildning är en hel annan än målet för mannens. De klassiska språken må läras, men visserligen icke begagnas för att studera de klassiska författarne, om ej i strängt urval. Man läse helst kristliga sedereglor, legender, m. m. Qvinnan må icke tillåtas att undervisa, framför allt icke gossar; det vore stridande mot hennes natur. Hon må tvärtom alltid sjelf vara den lärande. »Icke utan grund säger en gammal författare, att en qvinna, som tänker på egen hand, tänker illa». Qvinnan,



fortfar Vives må vara lärgirig på allt godt; men i sina omdömen vare hon varsam. Öfver tvifvelaktiga ting bilde hon sig ingen sjelfständig åsigt, utan nöje sig med kyrkans auktoritet eller allmänna meningen, och lägge väl på minnet Pauli ord, att qvinnan icke är kallad att tala och undervisa, utan att vara mannen underdånig, och tigande lära hvad hon har af nöden att veta. Att förestå en skola, eller ingå i dispyter öfver lärda ting anstår qvinnan illa. Hon bör förblifva inom hus »och göra sig så vidt möjligt obekant». Moralfilosofien vare qvinnans hufvudstudium och i allmänhet inhemte hon endast sådant, som kan styrka hennes sedliga begrepp.

Undantagsvis må väl någon, som blifvit utrustad med vältalighetens gåfva, densamma uppöfva, ehuru i allmänhet den gamla regeln gälle: bättre illa tala, än illa lefva. Till lärare för den unga qvinnan må en ärbar fru med de nödiga kunskaperna väljas, om en sådan står att få. Hvarom icke väljes en äldre man, helst ful, och med goda seder, samt nödvändigt gift.

— — — — —

Vi kunna ej anföra mera ur de märkliga skrifterna. Det meddelade visar dock, att den rätt till kunskap inom vissa rämärken, som renässancens män påyrkat för qvinnan, tänktes strängt begränsad *till qvinnorna af högre stånd*. Man är skyldig deras familj, den ställning de innehafva i verlden samt det inflytande de kunna taga på männen och dessas offentliga handlingar, att gifva de förnäma qvinnorna bildning. Att upplysning och själsodling, om ock stannande vid *läs- och skrifkunskap*, vore en menskelig rättighet, derom drömde ej dessa humanister, allra minst för qvinnans räknning. Det fordrades en annan kraft än deras att nå en synpunkt, hvarifrån uppfostringsfrågan kunde skådas i hela dess omfattning, om ock till en början i en långt enklare och anspråkslösare form. Erasmus och Vives hade talat för det förnäma

*fåtalets rätt* till en förfinad bildning. Vi skola nu se huru Luther trädde fram och yrkade på *folkets pligt* att hålla skolor för sina gossar och flickor.

## II.

*Luther* — om hvars lif och verksamhet i öfrigt det vore öfverflödigt att här erinra — Luther, säger Rousselot, var född pedagog. Om ej religionshistorien så att säga uppslukat hela hans personlighet, skulle han hafva räknats bland undervisningens förnämsta reformatorer. Sin pedagogik har han, 1524 framlagt i den ryktbara skriften »Om barnauppfostran,» ställd till de tyska staternas rådsherrar och borgare, hvartill man kan lägga en senare författad »Anvisning för inspektörerna» m. fl. skrifter.\*)

Luther tager sin utgångspunkt från familjen. Familjens styrelse är grunden för all annan styrelse: om roten är dålig så blir stammen, grenarne, frukten dålig. Ty af sonen blir fader, domare, borgmästare, prins, konung, kejsare, prest, regent. . . . Har han blifvit i uppfostran bortskämd, skämmer han i sin ordning allt. Uppfostran åligger därför föräldrar främst af allt, och de skola få aflägga sträng räkenskap för huru de fyllt denna sin pligt.

Grunden för uppfostran är, enligt Luther, lydnad; der lydnaden brister, ramlar allt; när upprorsanden råder inom familjen, råder hon ock inom kommunen, provinsen, staten. Men om man alltså måste böja barnet till lydnad, med aga till och med, i brist på bättre, så får man dock icke hos barnet döda hvarken viljekraften eller personlighetsmedvetandet. Ett barn, som ständigt darrar inför far och mor, skall hela sitt lif förblifva såsom ett asplöf, darrande för hvarje vindkast. Barnet må icke heller hållas afstängdt såsom i kloster; skolan

\*) De källor, som begagnats för anteckningarne om Luther äro dels hans anförda skrifter, hans bordsamtal och postilla, dels Professor Plitts och Böhmerts till 300 årsfesten utgifna biografier, dels slutligen det nämnda verket af Paul Rousselot.

må icke göras hvarken till fängelse eller pinorum. Att fostra menniskan, skiljd från den värld, i hvilken hon skall utvecklas, det är att plantera skogsträd i kruka. »Håll icke den späda menniskan i bur, låt henne komma och gå och leka; det är för henne lika oumbärligt som mat och dryck. Grumla icke heller hennes själ med råa ord och föredömen; barndomen må vördas.»

Strängt och ofta varnar Luther mot att söka skrämma barnen till flit med larm och skriande, hugg och slag. All styrelse måste rätta sig efter anlagen och naturen. — — Man age barnen endast då man älskar dem.

Olyckligtvis uppfyller familjen sällan sin uppfostrande mission, vare sig af oförmåga eller liknöjdhet. »Gemene man gör det intet till; kan det icke, vill det icke, förstår det ock icke. Furstar och herrar skulle göra det, men de hafva högviktigare pligter, såsom att åka på släda, besöka dryckesgillen och löpa omkring på maskerad, hvarförutom de äro betungade med källarens, kökets och festsalens märkliga angelägenheter. Och ville än några gripa saken an, de våga det icke, på det man ej måtte hålla dem för narrar. Derfor vill jag lägga det i edra händer, käre rådsherrar. *Staten* måste taga verket om hand.» Luther framställer detta åliggande med följande ord: »Vilja vi gagna vårt folk och oss sjelfva, måste vi uppfostra vår ungdom. Man offrar så mycket pengar på att tillverka krigsredskap, anlägga vägar och andra allmännyttiga saker, hvarför skulle vi ej offra lika mycket på att uppfostra barnen och bilda goda lärare? Hvarje dag se vi för våra ögon barn födas och växa upp, och ingen taga vård om dem! Det är därför allt går på tok i kristenheten. . . . Blott och bart ur verldslig synpunkt, funnes än aldrig själ och himmel och helfvete till, är det nödvändigt att ett skolväsende upprättas. Eller skulle det verkligen vara likgiltigt huruvida fursten, adelsmannen, rådsherren eller embetsmannen vore en okunnig menniska, ur stånd att på kristligt sätt uppfylla sina åliggan-

den? Nej! I mån förstå, att vi måste öfver allt hafva skolor för våra gossar och flickor, på det mannen må bli duglig att öfva sitt kall, samt qvinnan att styra sitt hus och kristligen uppföda sina barn. Och eder tillhör det att draga försorg härom; ty skall det lemnas åt föräldrarne, så kunna vi hundra gånger förgås innan saken kommer till stånd. Jag begär icke att man gör af hvarje barnunge en lärd; men hvar och en skall gå i skola åtminstone ett par timmar om dagen, och af de skickligaste må vi sedan bilda mästare och mästareinnor.»

Luther talar öfver allt om barn af båda könen, och längre fram formulerar han ännu bestämdare sin åsigt, sägande: »Flickorna böra gå i skola lika väl som gossarne. Tid finna de väl dertill, vore det ock blott en timma om dagen; ty hafva de icke städse tid när det gäller ringare ting, såsom att dansa, sjunga visor eller binda kransar.»

År 1530 skref Luther ånyo i samma ämne, hvad han kallar en »Sermon», som tillegnades den ärbare och försigtige Lazaro Spengler, syndicus i Nürnberg. »Låt din son studera — heter der der — om han dertill är dogse och hogad. Har du blott i honom redt till ett vackert ämne åt vår Herre, så skall nog han veta att deraf forma en man. Det är i alla fall dina och mina barn, d. ä. gemene mans barn, som skola regera verlden efter oss; så låtom oss se till, att de kunna göra det som sig bör.»... »Om vi bortsofva vår pligt att sörja för ungdomens upplärande, så faller skulden för dess oduglighet och förderf på oss och vår snarkande sömnaktighet.»

Efter att hafva genomgått alla embeten och yrken, och visat huru för alla kräfves kunskap och odladt vett, yttrar han om »skrifvare- d. ä. skriftställaryrket,» märkliga ord. Sitt eget handtverk, menar Luther, må man väl låta honom få rosa. Visserligen synes det mången ett klent yrke, eftersom dertill kräfves endast en gåsfjäder till verktyg. »Men skrifvaren måste dock släppa till sin ädlaste lem, hufvudet, om

något skall blifva af, då andra handtverkare bruka endast näfven, fötterna eller ryggen; och förlaget måste han hemta ur sin själs djup, då de andra taga det från hyllan. 'Tre finger gör'et', säger ordspråket, men lif och själ arbeta derpå.»

Viktigt vore dock att med lärdomen inpräglade ödmjukhet. Att lärdt folk tager sig för att förakta och häna de olärda stånden, väcker Luthers skarpa ogillande, och uppmanar han på det kraftigaste föräldrar, lärare och predikanter att i ungdomens sinnen upprycka sådant ogräs.

På invändningen, att hvar och en kan i hemmet lära och tukta sina barn, svarar Luther, att det vet man väl hur det står till med den lärdomen och den tukten. »Till det högsta stadnar det vid ett inlärdt väsende och sirligt skick, deraf dock ingen blir hvarken driftig eller rådklok. Annat vore om man fostrade sina gossar och flickor i skolor, der lärde och tuktige mästare och mästarennor voro att tillgå.»

Luther ville samla undervisningen på några få ämnen, men i dem gifva kärnan, icke såsom skett i medeltidens skolor, blotta skalet. *Evangelium, språk och historia* sätter han främst; med sin lilla katekes, som man kallat en makalös förebild för allt hvad lärobok heter, sin bibelöfversättning och sina psalmer gaf Luther sjelf stoffet till den kristendoms-kunskap skolorna skulle meddela. Här bifogar han dock det minnesvärda vilkor, att *religionsundervisningen må noga lämpas efter barnens begrepp och ej taga obehörig tid.*

Om historie-undervisningen heter det, att ungdomen borde få höra alla verdens ordstäf och sägner, huru det gått den staden, det riket, den fursten, den mannen, den qvinnan, för att alltså hafva hela verden, dess väsen och lif, dess råd och anslag, dess framgång och motgång, för sig fattade likasom i en spegel. Derefter kunde de unga då dana sitt sinne till att, med Gud för ögonen, döma öfver verdens lopp; dertill af historien lära att blifva vettiga och kloka, inse hvad som

är att söka och undvika i det yttre lifvet och derefter råda och styra andra. . . » m. m.

Om språkkunskapen säger han, att den är oundgänglig äfven för kyrkans trefnad; ty ehuru evangelium allena genom den Helige Ande är kommet och dagligen kommer, så är det dock kommet *förmedelst* språken och har derigenom tilltagit, måste derigenom behållas . . . » Språken äro den skida, i hvilken andens knif sitter. De äro det skrin, i hvilket man bär denne klenod. De äro det kärl, i hvilket man håller denna dryck. De äro det skafferi, hvori denne spis förvaras . . . Och så», tillägger Luther, »må vi ej låta föra oss vilse deraf, att somliga berömma sig af anden men ringakta skriften, såsom de Valdensiske bröderna. Käre vän! ande hit och ande dit; jag hafver ock varit i andanom och kunde väl derom tala, om det vore passligt att rosa sig sjelf. Dock vet jag väl, att anden allena icke mycket uträttar. Nog hade jag kunnat vara from och rätt predika i min vrå; men hade icke språken hjälpt mig och gjort mig skriften säker och viss, så hade jag alls intet förmått med det verk, Gud gifvit mig att uträtta.»

Gerna såge Luther för öfrigt, att boksamlingar bildades vid skolorna der alla konster och vetenskaper kunde fritt studeras. Kroppsrörelse och musik anser han oskiljaktiga från en god uppfostran, enär de fördrifva svårmod och syndiga tankar samt göra ungdomen sedesam och förnuftig. Långt ifrån att, såsom vissa svärmare, vilja fördöma sådana sysselsättningar skulle Luther vilja upptaga all konst, och främst »den ljufliga musican» i Herrens tjänst.

»När nu ungt folk måste leka och springa och alltid hafva något att göra hvartill lusten drifver dem, hvarifrån de icke stå att afvärja, och icke heller godt vore att man dem allt förvägrade; hvarför skulle man då icke tillreda dem sådana skolor och förelägga dem sådana konster, eftersom det är af Guds nåd så tillståndt att barnen kunna lära med lust och

under lek, vare sig språk eller historia eller annan kunskap! Ger man sig så mycken tid och möda med att lära barnen spela kort, sjunga och dansa, hvarför ger man sig icke lika mycken tid med att lära dem läsning och andra konster medan de äro unga och lediga, skickliga och hogade dertill.

»Men af de bästa lärjungarne i en sådan skola, om hvilka man kunde hoppas, att de skulle kunna göras till skickliga lärare och lärarinnor, predikanter eller andra andliga ledare, dem skulle man ju nu ock längre hålla till skolan, eller der helt och hållet uppfostra dem, såsom skedde hos de heliga martyrerna St Agnes, Agata och Lucia m. m.» — —

Latinska språket ville Luther låta ingå äfven i flickskolorna. Dock vann, genom hans egen mästerliga utbildning af tyska språket till ett smidigt verktyg för de högsta tankar, modersmålet småningom företrädet. Äfven vid detta arbete förbisåg han icke värdet af qvinnans medverkan. Så sade han sig hafva lyssnat till mödrarnas samspråk med barnen för att rikta språkets ordförråd.

Calvin synes hafva varit mindre intresserad än Luther, väl icke för folkupplysningen i allmänhet, men för qvinnobildningen. Han hade icke den djupa känsla för familjen eller det höga qvinnoideal som den tyske reformatorn. Roussetot anför, hur Calvin sjelf sagt, att han icke begär annat af en kvinna, än att hon må vara kysk, hushållsaktig, tålig samt god sjuksköterska.\* Luther säger: »I verlden finnes ingenting blidare än ett qvinnohjerta, i hvilket fromheten blifvit bofast». — Ligger det ej, utbrister den franske förf:n, ett svalg mellan dessa tvänne tankar, uttalade af reformationens två kraftigaste förkämpar? Icke destomindre, äfven om man instämmer i detta påstående, kan man dock tryggt antaga, att reformationen alltid och öfverallt utsatt grundsatzen om qvinnans rätt till bildning.

\* Brevet till Farel, af den 19 Maj 1539.

## III.

Sparande jämförelserna till sist, återgå vi här till renässansens män, för att samla några drag af deras äktenskaplära. Vi finna då först att Vives för ingen del vill tillåta den unga qvinnan att sjelf bestämma öfver sitt giftermål. Det åligger ensamt föräldrarna. Hon har endast att bedja Gud om en god make. Hvad kärleken beträffar, så förklarar Vives att det vore högst opassande af en qvinna att före äktenskapet älska en man och visa honom sin tillgifvenhet. »Rätt säger ordspråket: den som gifter sig af kärlek lefver med sorg». Något dummare kan man då alls icke tänka sig af en qvinna, än att med koketteri locka till sig en man emot hans egen önskan, och dyrt får hon pligta därför.

Vives inpräglar ifrigt vigten af enhet i äktenskapet. Man och hustru skola helt och hållet uppgå i hvarandra. Der nu den äktenskapliga kärleken finnes, så behöfves ingen lag; der den icke finnes, blir hela lifvet en kedja af olycka och elände. Och dock må aldrig i något fall äktenskapet upplösas. Bröllopsdagen må icke firas med verldsliga festligheter, utan såsom dagen före en lång och farlig resa tillbringas under bön och sjelfbetraktelse.

Både Vives och Erasmus orda vidlyftigt mot lyxen, dårskapen och det helsovådliga i den tidens förvända qvinno-drägter, hvilkas beskrifvande lemnar rika bidrag till kläde-drägtshistorien. Värst fördömlig är grannlåtssjukan hos den ogifta. »Hustrun må förlåtas, om hon pryder sig för att täckas mannen. Jungfrun hälle sig till Kristus.» Att behagsjukt söka uppväcka och nära syndiga begär hos männen är, äfven då man värjer sig sjelf, synd af värsta slag.

Utseendet är, enligt Vives, i äktenskapet af ringa betydelse. Blott hustrun icke är allt för illa ful och gräslig att påse, så må det då vara hur det vill med mannen.



Jemlikhet i bildning, och öfverensstämmelse i åsigter är deremot ganska viktigt.

Mannen skall i allt vara hustruns föredöme. Dock hafva de helt skiljda egenskaper. Af mannen fordras *kraft* och *frihets-känsla*, af qvinnan *sedlighet*. »*Vården om det rent sedliga* är hennes uppgift.» Men hon kan icke fylla den utan att uppfostras till en bildad och tänkande varelse. Den obildade är icke menniska, säger Vives, utan kreatur. Och af hvem skulle hustrun lära, derest hon [ej förut fått kunskaper, om ej af sin man!

Så inhemta hon af honom latin och modersmålet, för att sedan använda denna kunskap till läsning af godkända skrifter i etik och moral, med särskild tillämpning på hushållning och barnuppfostran, samt med noggrant undvikande af sedeförderfvande romaner och dålig poesi. Egentliga vetenskaper så väl som filosofi må vara mannens sak. Vidskepelse må noggrant undvikas; men någon insigt i enklare läkemedels beredning, jemte teorien för en förnuftig kok-konst bör hustrun inhemta. Vältalighet är hos hustrun ingen önskvärd egenskap. Att tiga anstår henne bäst.

Lyckan i äktenskapet anser Vives nästan uteslutande bero af hustrun. Har hon en gång äktat den man, som ödet, eller rättare föräldrarna beskärt henne, så är det hennes pligt att icke lefva för något annat än hans välbefinnande, vare sig han är god eller dålig. Hon har att i alla afseende foga sig efter honom; ty han allena förstår enligt sin natur hvad som i alla lifvets skiften bör ske, hvaremot hustruns omdöme alltid grumlas af hennes känsla. Aldrig får hustrun glömma, att hon har uppgått i mannens person, aldrig tveka att följa, tjena och vårda sin make.\* Mannens hem är hustruns hela

\* Detta äfven då när han i följd af utsväfningar angripes af de vedervärdigaste sjukdomar, något hvarpå Vives anför »rörande bevis» inom sin egen släkt.

verkningskrets; här skall hon finna *hela* sin uppgift; ja, sjelfva gudstjensten kommer i andra rummet. »Så länge hon var mö måste hon, enligt apostelns ord, betänka hvad Gudi tillhör, sedan närmast och främst hvad mannen tillhör, ty likasom Kristus är mannens hufvud, så är mannen hustruns».

Kärnan i äktenskapet är endrögten, och dess bevarande är hustruns uppgift. Vives berättigar förmligen mannen att vara »*animosior*». Honom trycka livvets omsorger, och man får icke förtycka honom om han är retlig och mindre godlynt. Hustrun åligger det att bringa allt åter i jemnvigt. Bästa garanti för den äktenskapliga lyckan är visserligen en ömsesidig tillgifvenhet. »*Ament vere et amabuntur*». Dock komma dertill många yttre förhållanden. Ingendera maken bör, enligt Vives, hafva någon enskild egendom. Om, säger han, Plato antager att i en fullkomlig stat all skillnad mellan mitt och ditt upphäfts, så är detta så mycket nödvändigare i äktenskapet.

Hustrun skall noga studera och foga sig efter mannens egenheter, tycken och äfven svagheter, samt besinna, att det är hennes egen fördel, hon som är den fysiskt och moraliskt svagare, att stå på god fot med sin starkare beskyddare.

I afscende på det fysiska äktenskapsförhållandet ålägges hon den största återhållsamhet. Åt svartsjuka må hustrun aldrig hängifva sig, lika litet som hon må ge mannen anledning dertill. Vives tillmäter äfven i det afseendet mannen ett sällsamt privilegium, i det han förklarar honom icke vara så strängt förbunden till äktenskaplig trohet som hustrun. Han ålägger hustrun som en pligt, att visa all vänlighet mot sin medtäfferska, och sanktionera mannens brottsliga förhållande genom att frivilligt draga sig tillbaka. Ja, han anför som ett bevis på ädel försakelse af egna känslor, att en fru af hans bekanta upplätit sin egen kammare åt mannens konkubin!

Efter starka varningar mot lusten för lyx och förströelser, för Vives på tal frågan om mannens sätt, att i sällskapslifvet bemöta kvinnan, och klandrar skarpt den ridderliga vördnad, som tidsanden gifvit den senare rätt att fordra. Dertill menar han fins icke ringaste förnuftig grund. Må man tillmötesgå det svagare släktet med välvillig fördragsamhet, ungefär så som en seende den blinda, en frisk den sjuka; men ärebetygelser, sådana seden fordrar, finner han rent orimliga.

Af moderspligterna, sedan man nu en gång begått den, isynnerhet från hustruns sida, för Vives ofattliga dårskapen att låta vår Herre förse sig med barn (»Animalculi«!), betonas amningen och den första moraliska ledningen, hvarvid dock fästes mindre vikt vid gossebarnen. Särskildt inskärpes värden om språkets renhet och modersmålets helgd såsom tillhörande moderns viktigaste pligter.

Erasmus sätter helgden af moderns uppgift högre och betonar att hennes kärleks-pligter börja redan innan barnet födes. De moderliga inflytelserna på det ofödda barnet hafva, så till kropp som själ långt större betydelse, än man vill medge. Modern måste ständigt hafva det i minne, om hon ej vill äfventyra tvänne lif, d. ä. tvänne själar på en gång. Han ber för kroppens vård. Man har drifvit allt för långt föraktet för det kroppsliga. Kroppen är ett verktyg: huru begagna oss deraf om det ej hålles i godt stånd? Af modern skall barnet lära sitt modersmål oförfalskadt och rent, af henne sina första begrepp om det rätta. I ondt som godt är moderns inflytande öfver allt annat mäktigt.

Åktenskapet kallar Erasmus en allvarlig handling som innebär lycka eller olycka för hela lifvet. För lyckan fordras icke blott ömsesidig kärlek utan ock ömsesidig aktning.

Hustruns *husliga omsorger* äro af mångfaldig art och hafva familjens välbefinnande till mål. Dock fordra de flera betingelser. *Främst bland dessa ställes andel i eganderätten.*

Förmögenheten bör lemnas i hustruns förvar. Hvad mannen förvärfvt skall hon förvalta och använda. Till motvigt inskärpes sparsamhet och »helig bäfvan för penningen» såsom hustruliga dygder.

Under träget besörjande af hemmets angelägenheter bör dock husmodern dagligen taga sig en stund fri att i ostörd ensamhet tänka öfver alltings förgänglighet.

— — — — —  
Så långt renässancens män.

Luther har egentligen uttalat sig om helt andra sidor af äktenskapet, men kastar mången betydelsefull ljusblick in äfven på samma områden.

#### IV.

I en skrift af 1530, »*von Ehesachen*», utgifven i Wittenberg, klagar Luther, att man öfverhopar honom och hans medbröder, presterna, med spörsmål och tvistigheter rörande äktenskapet, ehuru han värjer sig, och stadigt påminner derom, att sådant må man öfverlemna åt den verldsliga öfverheten. Luther visar derpå hurusom äktenskapet, såsom hvarje annat verldsligt förhållande, måste underkastas den verldsliga lagen, samt huru Kristus och apostlarne icke befatta sig med den saken, utom i ett eller två särskilda fall. »Hvartill tjenar ock», säger han, »att vi kristna ingripa med lag och dom, om verlden icke är oss hörsam». Han varnar sitt presterskap för att, i likhet med påfven, vilja indraga verldsliga saker under sin domvärjo. Gifver man blott en gång efter och sätter sig till doms öfver äktenskapstvister, så indrages man mer och mer i verldsliga mål, och tvingas att svika sin högre uppgift. Derfor, fortsätter han, »skilj på andligt och verldsligt! — låt de döda begrafva sin döda, men gack du och förkunna Guds rike».

Sina egna personliga åsigter om saken vill han väl meddela embetsbröderna, — detta dock icke för att befalla och lagbinda, utan blott för att stöda och trösta deras samveten. »Den der mig efterfölja vill och kan, må så göra; den det icke vill eller kan, lede sig sjelf». Så hade han hittills handlat och så ville han framgent handla. För det kyrkliga firandet af en kristens inträde i äktenskap utgaf han, när behofvet det kräfde, en ordningsstadga, hvilken skulle tjena såsom förebild till fri efterföljd. Hon skulle användas endast då, »när brudfolk af prästerne begära, att de inför kyrkan eller i kyrkan skola välsigna dem». Den kyrkliga handlingen skulle således, enligt Luther, vara beroende af brudparets fria önskan. Och hvad brudfolket såsom kristne skulle i kyrkan söka, sade han vara fromme mäns välsignelse och bön öfver dem och deras förehafvande. Derigenom, menar han, få de sin rätta uppfattning af det steg, de stode i begrepp att taga. »De som först hafva stiftat det bruket, att man skall föra brud och brudgum till kyrkan, hafva sannerligen icke ansett äktenskapet för något skämt, utan för ett stort allvar, såsom det också är». Äfven der ingen kyrklig handling eger rum är, efter offentliggjord trolofning äktenskapet giltigt.

I enlighet med denna sin uppfattning sammanställer Luther till föreläsning för brudfolket inför altaret: först »det gudomliga skapelseordet för äktenskapet och Guds bud om äkta ståndet, vidare det derpå lagda korset och trösten, hvarpå han slutar med bön om välsignelse». Han uppsatte äfven ett formulär för vigseln och kopulationen. Men huru litet han ansåg detta såsom en egentlig kyrklig handling, äfven då det förrättades i den treenige Gudens namn och med åberopande af skriftordet: »Hvad Gud sammanfogar skall icke någon menniska åtskilja», antydde han dermed, att han icke drog det till altaret, utan enligt gammalt bruk lät det ske vid kyrkdörren.\*

\* Anfördt efter prof. Plitt: Martin Luthers lif och verksamhet.

I fråga om sättet för äktenskaps ingående ifrar Luther strängt mot hemliga trolofningar, och vidhåller sin tids uppfattning, att ungmön icke eger att bortlofva sig sjelf utan skall lemna omsorgen derom åt föräldrarna. Det kräver dessutom sjelfva billigheten, menar han, »ty huru kunde man begära, att jag skulle med omsorg och möda, med flit och arbete år efter år hafva uppfostrat min dotter, och så skulle hon kunna af hvilken pojkeslyngel som helst, mot min vilja och vetenskap varda mig frånröfvad! Det är ju som vore hon en min, i skogen vilsekommen kviga, som det stode hvilken varg som helst fritt att sluka». Af sådan hemlig trolofning blir enligt Luther intet giltigt äktenskap. Dock må ingen tvingas; äktenskaps-vilja och brudkärlek äro naturliga ting, och dem förutan varder intet sant äktenskap. Sådan makt har ingen öfver sina barn, att han kan tvinga dem till synd. Och äktenskap, slutet i vedervilja, är en onaturlig, syndig ting, — en synd, värre och inte bättre än om en fader strypte eller stympade sitt barn. »Gud vill att hustru och man skola hålla hvarandra kära, men du fader kan icke gifva dem den kärleken. Falla de så, i brist på denna kärlek, i synd, så är den synden din, du fader, som tvungit ditt barn. Sådant bör ock af verldslig myndighet bestraffas.»

Men om någon, som blifvit af föräldrarna bortgift, sedermera åberopar en föregående, hemlig förbindelse, och menar sig för sitt samvete icke kunna fortfara med sitt laggiltiga äktenskap, då, säger Luther, må mannen väl pröfva om det är hustruns allvar, eller en blott förevändning att varda fri och lefva lösaktigt. I förra fallet, bättre låta henne gå, än att hon skulle hemligen synda; i senare fallet »gif henne din välsignelse och bjud henne dra — så långt vägen räcker».

I äktenskapssaker vill Luther, att man varligen brukar Mose lag, ity att vårt äktenskapsväsende är grundadt på

vårt folks skaplynn och våra rättsbegrepp, icke på Israeliternas.

I fråga om huruvida en adelig jungfru bör ingå äktenskap med en man af lägre börd säger Luther: Jag bryr mig härutinnan hvarken om adel eller oadel. Den ena människan är den andra värd, om de eljest lust, vilja och kärlek hafva till hvarandra och söka Guds välsignelse.»\*

I sin predikan om äktenskapet 1522, såsom ock i skriften till *det tyska folkets kristliga adel* om alla de missbruk, som vore att afskaffa, och alla försummade nyttiga ting, som de hade att upprätta i landet, ifrar Luther i starka ord mot celibatet och asketismen såsom naturvidriga och gudlösa påhitt, samt försvarar äktenskapet såsom ett icke blott godt och tillåtligt utan ock heligt stånd. Att människoslägtet må föröka sig, säger han, är en Guds naturlag, icke en frivillig sak. Sker det icke genom äktenskap, så sker det i lösaktighet eller »stumme Sünde» Inga löften, afgifna i fåvitsko, må därför afhålla folk att gifta sig.

I verlden, säger han, finnes näst Guds ord ingenting glädjericare än äktenskapet. Ingen släktskap, ingen vänskap, intet umgänge är ljufvare, trofastare och ömmare än ett lyckligt äkta förbund.

Luther förordar i öfverensstämmelse härmed tidiga äktenskap, hänar ungdomen för den beqvämlighet och njutningslust, som afskrämmer henne derifrån, vill, att man och hustru draga hvars andras börda och menar, »att det ingalunda, som djefvulen vill inbilla narrarne, är något förnedrande för mannen att deltaga i vården om sitt lilla barn, linda och vaggadet m. m.» Barnet är ju äktenskapets ändamål. Man skall, såsom den helige Cyprianus säger, ära det och kyssa det

---

\* Anfördt ur *Een sköön och härligh Jungfru Spegel*. Utg. 1591 och omnämnd i »Utkast till den svenska qvinnans historia.» *Tidskr. för hemmet* 13 årg. sid. 1.

med vördnad såsom en Guds afbild redan före dopet, huru mycket mera då efter detsamma.

Om det myckna klagoropet öfver elaka hustrur, som redan återfinnes i hedningarnes skrifter, der det heter, att derest mannen kunde undvara qvinna skulle han aldrig gifta sig, säger Luther, att om qvinnorna plägade skriva böcker, skulle de föra samma klagan. Nu uppträda de i stället med idel sqvaller och jämmerlåt; det ena som det andra är onatur och synd. Der man och hustru förnedra äktenskapsbandet till köttslig lusta, der kommer snart olusten och väcker vedervilja och hat. Herren Gud måste vara med i äktenskapet; makarne måste ställa sig i hans tjenst och underordna sig hans ändamål.

I fråga om skiljsmessa mellan makar ville Luther väl hålla fast vid det enda vilkoret, som Kristus uppgifvit såsom giltig orsak, men nödgas dock göra ytterligare medgifvanden. Med stor kraft bestraffar han de lösaktiga begären, som pocka på ständigt ombyte, och yrkar att, der makarne för familjens uppehälle eller statens angelägenheter måste någon längre tid lefva skiljda, hustrun måtte vara trofast i sin väntan. Äfven männen tillhållas strängt att öfva trohet. »Är du vid qvinnan bunden, käre man, så är du icke längre din egen herre. Gud befäller och tvingar dig att bo när hustru och barn och sörja för dem. Så må du ej sådan helig pligt svika för att fara fram i lösaktighet och brott».

Om en man fått en hustru bittrare än döden, eller hustrun en sådan man, så är det en välsignad sak, om de tåligt kunna bära sitt kors och låta feja sig rena af den andres ondska. Men förmå de det icke utan att sjelfva hemfalla åt vreden, så må de skiljas men förblifva utan äktenskap.

»Om eljest sjukdom eller andra förhållanden pålägga afhållsamhet till en tid, så säg ej: Jag kan icke, ty då ljuger du. *Du kan, der du med allvar vill, och tager Gud till hjälp.*



Han är alltför trogen, att han icke också kunde hålla dig trogen.» Öfvergifver den ena den andra i vrede eller otålighet, så låte de försona sig, eller ock förblifve utan äktenskap. Ty det kan ju väl vara, att de vordo bättre menniskor hvar för sig, än tillsammans.»

Väl, säger Luther, är det svårligen möjligt, der osämja uppstått mellan äkta makar, att icke båda komma till att fela; men har det icke skett af elak afsigt utan i svaghet, och gör man det så vidt möjligt godt igen, så varder det förlätet. Derför har lag och straff ringa makt öfver äktenskapet; der kan ofta, som Salomo säger, högsta rätt varda högsta orätt. Här fins ingen annan domare än den goda viljan.

Upprepade gånger förmanar Luther, att man i ömtåliga förvecklingar inom äktenskapet må veta förlåta och upp-  
rätta hvarandra. »Hvad som är skedt är skedt; borta är borta; hvem kan upphemta igen det rent förlorade! Sen framgent till, att intet sådant mera sker, och tillgifve och förgåte det skedda, skonande hvars andras samvete. En klok läkare gör rätt om han spar läkemedlet så länge menniskan är frisk; men låter han den sjuka förblifva ohjelpt för att spara läkemedlet, så är han en narr. Så här. Den som drifver sin rätt så långt att han sätter samvetet i sticket heldre än att afstå något af rätten, han är den största narr på jorden. *Att lära och veta det rätta är ingen konst, men att bruka det rätta och hålla det inom gräns och mål, så att det ej gör öfvergrepp — det är konsten.*»

Vigten och helgden af moderns kall sätter Luther utomordentligt högt. Den ömma omsorg en moder egnar sina små barn är, säger han, för henne en sådan prydnad, att i jämförelse dermed sammet, perlor och guld äro blott såsom en gammal söndrig och lappad tiggarpåse. Utaf sådan fostran kommer all god sed och styrelse.

I allmänhet ser det ut som hade Luther velat i slägtets förökelse se äktenskapets högsta ändamål. Så anföres i hans bordsamtal ett yttrande, hvori han gifver qvinnan såsom *moder* långt högre ära och betydelse än som *hustru*. Likväl talar han esomoftast med inträngande allvar om helgden af det *personliga* förhållandet mellan två makar. Så säger han: »En man kan väl tillåta, att hans hustru älskar pigorna, hemmet, bohaget, husdjuren, m. m. Men med den kärlek, hvarmed hon bör älska honom, unnar han henne icke att älska någon annan än honom allena. Ja, han vill, att hon för hans skull försakar allting, *såsom ock å sin sida hustrun vill hafva det af mannen.*»

Särskildt betecknande äro de olika uttryck af hans eget förhållande till sin hustru under olika skeden af deras äktenskap, som anföras af en hans biograf. Först skrifver han en kort tid efter sitt giftermål: »Min Käthe är mig lydig och i allting till viljes och gör mig, Gudi vare tack, mer nytta än jag vågat hoppas». Efter tolf års giftermål heter det deremot, att han skulle ej för ett kungarike vilja ge bort sin hjertans äkta maka, som alltid varit honom huld och trogen.\* Att det icke var genom blott viljelös undfallenhet som Katharina Bora tillvunnit sig detta kärleksfulla beröm bevisas bäst af det halft satiriska smeknamn Luther gaf henne, i det han kallade henne *herr Käthe*.

— — — — —

Vi måste stanna här. Naturligtvis kunde, ur de skrifter som vi genomgått, många uttryck anföras å båda sidor, som icke alldeles öfverensstämma med dem vi meddelat.\*\* Men *grunddragen*, det väsentligt betecknande för båda sidornas åsigter, tro vi oss hafva upptagit, och hafva nu blott att, med en jemförande öfverblick, afsluta våra anteckningar.

\* Anfördt efter Böhmert.

\*\* Främst är måhända detta händelsen med Luthers uttalanden, hvilka icke såsom Vives finnas samlade i *ett* arbete, utan måst uppletas i hans sändebref, ströskrifter och predikningar. Af Erasmus hafva vi endast haft Roussetots anföranden att tillgå.

## V.

Vi hafva redan i början antydt de grundskillnader, som förefinnas mellan renässansens och reformationens pedagogik. En väsentlig sådan finna vi mellan det bestämda förbud, Vives uppställer mot att låta qvinnan syssla med undervisning — »eftersom hon är ett bräckligt käril med svagt omdöme» — och Luthers enkla yrkande, att man måste uppfostra »mästarinnor» så väl som »mästare» för ungdomens upplärande, för hvilket ändamål reformatorn till och med uppkastar de första förslag till särskilda bildningsanstalter för skollärarinnor.\*

En annan olikhet, som vi redan antydt, är Vives' yrkan på klassisk bildning för de förnäma, och Luthers kraf på *upplysning för alla*, jemte högre odling för dem, som dertill erhållit anlag, de må tillhöra furstarnes eller »gemene mans» barn-  
döttrar så väl som söner.

Äfven *formen* för dessa skrifter framträdande förräder å ena sidan ett aristokratiskt, å den andra ett demokratiskt skaplynne. *Erasmus och Vives författade nämligen alla sina pedagogiska skrifter på latin*, hvarifrån de sedan öfversattes på de flesta lefvande språk. *Luther skref deremot sina på sitt modersmål, hvarefter Melancthon öfversatte dem på latin.*

Å båda sidor är man för sin tid utomordentligt frisinnad, Erasmus dialog skulle förträffligt fylla en plats i litteraturen om den nutida qvinnofrågan. Dråpligt skildras Abbéns häpnad vid anblicken af »*damens*» klassiska bokförråd, damens hänvisning till sin man, som gillar hennes studier, samt till sina lärare, abbéns egna munkar, hvilka med deltagande

\* Märkligt är att efter 300 år detta Luthers enkla yrkande ej helt segrat inom hans eget fädernesland. Ännu i dag finna vi nämligen af förhandlingar från allmänna läraremöten eller skolkomitéer i Tyskland, huru man strängt söker hålla lärarinnorna under det streck, som uppdragits mellan den qvinliga och manliga lärarebildningen, förmenande att högre insigt skulle hos qvinnan lätteligen alstra högmod, hvarför ock de lärarinnor, som undantagsvis åträ en sådan, må lemnas att på egen hand tillvinna sig den, utan stöd af allmänna medel. Ja, icke nog här-

handledt henne, och isynnerhet abbéns klagan, att de nya påhitten göra folket mer och mer svårstyrdt, framkallande från underordnade opassande anmärkningar om hvad både Per och Pål sagt på grundspråket. Detta jemte abbéns slutliga påstående, att böckerna skulle betaga damerna en stor del af det lilla förnuft, de ursprungligen fått, samt *damens* naiva undran hur mycket deraf, som fallit på vissa somligas lott, och hennes förklaring, att den lilla dosis, som blifvit henne beskärd, ville hon hellre använda till redbara studier, än till upprabblande af inlärdas böner eller till deltagande i andefattiga sällskapsnöjen, allt detta kunde, med undantag möjligen af den äkte mannens bifall, hvilket torde vara ett exklusivt renässansdrag, lika gerna hafva egt rum anno 1884.

Åfven Vives' skarpa protester mot den qvinliga fäfangan, modegalenskapen och behagsjukan äro — vi måste ty värr erkänna det — lika fullgiltiga för vår tid. Och hans yrkande på eganderätt såsom oskiljaktig från husmoderlig pligt är minst sagdt lika behöflig för oss som för Katarina af Aragonien. Beundrande den klarsynthet och frisinthet, som dikterat dessa renässancemannens grundsatser, erfara vi deremot en snöplig misräkning, då vi komma in på tillämpningen af de vackra idéerna och öfver allt möta inskränkningar, undantag och förbud. Så ifråga om *användandet* af de andeliga odlings-skatter, hvilkas *förvärfvande* frigifvits; så ifråga om umgänge och förströelser; så i all synnerhet med afseende på livvets etiska förhållanden, särskildt äktenskapet. Det är också här som skiljelinjen mellan renässancens och reformationens åskådningssätt skarpast framträder.

Ifråga om sällskapslif för den qvinliga ungdomen säger Vives: Det kan icke undvikas, att en ung flicka kommer något

med: man förklarar helt oförtäckt, att qvinnan i sjelfva verket icke duger för skolundervisning, om ej på det allra lägsta stadiet. Svaga symptom af denna manliga idiosyncrasi hafva uppenbarat sig till och med hos oss ehuru visserligen under en rätt ofarlig form. Se svensk Läraretidning

i beröring med den yttre världen, dock sörje man för, att det sker så sällan som möjligt och med iakttagande af all nödig försigtighet. Och själf må hon hvarje gång rusta sitt hjerta såsom till kamp. Aldrig må det tillstädjas en ung qvinna, att en stund ensam tala med en man, vore det än hennes bror, m. m.

*Luther* förklarar det deremot vara godt, att en ung menniska får vara i andra människors sällskap, blott att det sker i tukt och ärbarhet. Ungt folk behöfva munterhet och lek lika väl som mat och dryck, tillägger han, och gör sålunda alls ingen skillnad mellan flickan och ynglingen.

Särskildt betecknande är den olika uppfattningen af *dans* hos *Vives* och *Luther*. Dansen är för *Vives* kronan på allt hvad last heter.\* Särskildt harmas han på allt det kyssande, som pågår i dansen. I gamla tider var det blott anhöriga tillåtet att kyssas; nu kysses hvem som har lust, vidt och bredt, i Frankrike som i England. *Vives* tillskrifver, märkligt nog, detta missbruk reformatoreernas sed att vid barndop låta faddrarne kyssas; »likasom skulle vänskap eller ett höfviskt förhållande till fruntimmer icke kunna bestå utan sådana in-segel!» Honom synes det vara en barbarisk sed. »Och hvad mening ligger det, frågar han, i de höga språng, danserskorna göra, hvarvid männen stöda dem under armbågarne, på det de må kunna svinga så mycket högre? Ville man bjuda dessa flickor att gå till kyrkan, skulle de förklara sig icke orka, utan nödgas åka. Och likväl hålla de ut att dansa ända till midnatt utan att tröttna!»

*Luther* åter säger om dansen: »Om det hos judarne var brukligt att dansa, vet jag icke. Men hvarest det är landets sed, der vet jag intet annat att fördöma deruti, än hvad omåttligt och otuktigt är. Men att man deröfver syndar,

\* Han tillägger: »den lasciva danskonsten och de offentliga syndahusen äro, skam att säga, kristliga uppfinningar. Om sistnämnda sak skrifer *Luther* i sändebrevet till Tysklands kristliga adel märkliga ord.

är icke bara dansen orsaken i; man syndar ock öfver bordet, ja i sjelfva kyrkan. Att somliga göra sig till svin, der-till är mat och dryck icke skulden, som de göra't med; så har det sig äfven med dansen. *När det alltså går tukteliga och ärbart till dermed, så lemnar jag ett bröllop sin rätt och sed, och dansar med.* Tron och kärleken låta hvarken dansa eller sitta bort sig, om du allenast är deruti tuktig och måttlig. De små barnen dansa ju syndlöst: gör du så med. Blif ett barn, så skadar dig ingen dans»!\*

Bjertast framträder skillnaden mellan renässansens och reformationens män i deras fordran på sedlighet och deras åsigt om äktenskapet. Vives talar vackert och i många fall förnuf-tigt om hur det finnes både för kropp och själ medel att stärka sedligheten, och tillägger: »Redan med modersmjölken insuger barnet kyskhetens eller okyskhetens element. Derfor af största vigt, *hvad flickebarnen beträffar*, att modern ammar sjelf, eller om det är omöjligt, söker en ärbar amma. *För gossebarnen är den omsorgen mindre vigtig!*»

Vi behöfva icke betona hvar till en sådan åsigt leder. Denna stora skillnad mellan bägge könen går dess utom genom hela Vives' äktenskaplära. Hustrun skall, heter det så vackert, »vara bäraren af det rent *sedliga*», och hon får aldrig glömma att hon och mannen äro ett, att de böra absolut hafva gått upp i hvarandra. Men i bredd härmed får, såsom vi sett, mannen sina från dessa regler högst afvikande privilegier. Han måste ursäktas, förlätas, ja snart sagdt af hustrun upp-muntras till all sköns osed. *Hon ensam* skall vara bäraren af äktenskapets etiska uppgift så väl som vårdaren af dess lycka. Och lider hon än som maka den djupaste förnedring, får äktenskapet icke brytas.

Hur annorlunda Luther. I stället för Vives' falska blyg-samhetsregel, som skulle hindra all kärlek å qvinnans sida

\* Anfördt efter Luthers kyrkopostilla predik. n:o 18.

före äktenskapet, ger Luther den enkla förklaringen, att kärlek är en naturlig ting, och ett tvunget äktenskap utan kärlek synd. Och sedan, huru fasthåller han icke enheten och det inbördes ansvaret i alla afseenden och på alla punkter af det äktenskapliga lifvet! Kärleken, trohetspligten, försakelsen, arbetet — allt är gemensamt. Det är endast djefvulen, som inbillat narrarne, att något slags arbete skulle vara menniskan, vare sig karl eller qvinna, man eller hustru, ovärdigt. Hvarje kall, som afser att tjena andra, är af Gud. Hvarje syssla, vore det än att sopa ett golf eller linda ett barn, kan göras till gudstjenst.

Jemför slutligen Vives' fordran på hustruns tillmötesgående af den otrogna mannens behag, ända derhän att underlätta äktenskapsbrottet, och Luthers förklaring, att man och hustru kunna nog tillåtas att hysa tillgifvenhet för flera föremål, *men med den kärlek, som de hysa till hvarandra, kan hvarken mannen tillåta hustrun eller hon mannen att älska någon annan.*

Väl måste makar emellan mycket förlåtas och försonas; väl får man icke drifva sin rätt tills den blir orätt; dock kan det så illa vara att man måste skiljas, *för att så varda bättre människor.*

Jemförelserna kunde lätt föras längre. Särskildt vore det intressant att sammanställa det frivolt skeptiska draget hos Vives med troskraften och den sedliga öfvertygelsen hos Luther; men vi måste stanna här. Vi hafva sett, att man å omse sidor ville något bättre än det gamla, och delvis sökte det på frihetens väg. Men utgående från olika grunder kom man till de mest olika resultat. Humanisternas framställning grundar sig på det antika åskådningssättet, paradt med tidens fördomar i afseende på stånd och kön. Grunden för Luthers hela uppfattning åter är det sannt kristliga, som ock blir det rent menskliga.

Luthers storhet och hans omätliga betydelse såsom religiös reformator hafva vid den nyss firade minnesfesten blifvit af värtaliga stämmor och nitiska skriftställare tolkade. Här hafva vi med några blygsamma anteckningar velat i de nordiska hemmen hugfästa hans minne såsom qvinnobildningens och det renade äktenskapets förkämpe. Det är ju ock, såsom en tysk historieskrifvare säger, alldeles otvifvelaktigt, att reformationens sedliga ande mäktigt bidragit att åter höja det mot slutet af medeltiden så djupt sjunkna äktenskapet, att den på nytt helgat familjen samt återväckt tron på den qvinnliga renheten».

Likväl få vi ej slå oss till ro vid denna sanning. Det bästa af hvad 1500-talets män yrkat är, ännu efter trehundra sekler, ouppfyldt; och icke ens detta vore tillfyllest för det 19:de århundradets menniskor. Må därför Luthersminnet lära oss, att reformationen, långt ifrån att vara ett afslutadt verk, är en *fortgående princip*, egnad ej »att upplossa», men att mer och mer »fullkomna lagen» för vårt sedliga och religiösa lif!



## 2. Minnesrunor.

### I.

C. J. Svensén. F. A. Cederschiöld.

De viktiga sociala frågor, som nu för tiden sysselsätta mer eller mindre hvarje tänkande människa, känneteckna det nittonde århundradets senare hälft långt mera än stora uppfinningar, vetenskapernas framsteg eller civilisationens kosmopolitiska tendens. Egendomligt för dessa sociala frågor är, att de fordra för sin lösning den stora massans, folkets, medverkan. En vetenskapsman kan genom sitt snille gifva en alldeles ny riktning åt en vetenskap, en lagstiftare kan ordna ett folks lagar, men, när det gäller de sociala frågorna, då skjutes den enskilde, huru snillrik och viljestark han än må vara, allt mera i bakgrunden, och först då har man kommit närmare målet, när de många satt sig i rörelse framåt. Ej äro vi i saknad af utpräglade personligheter, men vi syssla ofta med frågor, som äro af den art, att de af den enskilde ej kunna lösas. Tiden är således äfven i detta hänseende demokratisk.

Men är den enskilde af mindre betydelse än förr, utan betydelse är han dock ej, och det höfves oss, som tillhöra de djupa leden, att med vördnad och tacksamhet återkalla i minnet dem, som i kulturstrider stått i främsta ledet. Det må därför tillåtas »Tidskrift för hemmet» såsom organ för kvinnofrågan i vårt fosterland, att egna några rader åt de under förflutna året i Sverige affidne män eller kvinnor, hvilka direkt eller indirekt, med större eller mindre gåfvor och framgång verkat för lösningen af detta samhällsproblem.

Utan all jämförelse främst står dannemannen *Carl Johan Svensén*. Med en sällspord frimodighet och en hos hans stånd

ej ovanlig ihärdighet och kraft, med en aldrig svikande tro på sin saks slutliga framgång har han fört kvinnans talan under sin långa riksdagsmannaverksamhet, och de fleste reformer, som haft till mål höjandet af kvinnans ställning sedan 1859, har han antingen föreslagit eller ock gifvit sitt varma bifall. Olika uppfattning af politiska frågor bör ej hos någon kunna förvilla omdömet angående denna sida af herr Svenséns riksdagsmannaverksamhet.

Om hans enskilda lefnad är ej mycket att förtälja. Svensén var född 1823 och tillhörde en gammal i Kalmar län vidt utgrenad allmogeslägt. Han var en fattig bondson, som tidigt fick vänja sig vid ett arbetsamt lif och, vid unga år gift, arbetade han med ifver och framgång på förbättrandet af sitt hemman. Tidigt anlidades han i kommunala värf och blef 1859 riksdagsman för Aspelands och Hanbörds härader. Äfven uti riksdagarne 1862 och 1865 deltog han, invaldes sedan i den nya representationen och var en medlem af denna till och med 1883 års riksdag, med undantag af riksdagsperioderna 1870—72 och 1873—75. Efter en längre tids sjuklighet afled Svensén på sin gård Sinnerstad sistlidne 28 september.

Svensén erhöll ingen annan skolbildning än den som folkskolan i Ålems socken kunde gifva. Denna skola stod dock i många fall öfver den tidens folkskolor och har sin egen historia. Skolan har nämligen gamla anor, då hon är grundlagd af Johan Skytte, som innehade det i socknen belägna godset Strömserun, och hon lär under sin sekelgamla verksamhet icke hafva varit utan inflytande på hela traktens befolkning. Det gör ett egendomligt intryck att erfara, huru som sextonhundraålets store demokrat, de förnämde herrarnes fiende inom rådet, borgarsonen irån Nyköping och den store Gustaf Adolfs lärare ända in i våra dagar befordrat demokratiens utveckling. Om Skyttes skola gaf den unge Svensén en bättre undervis-

ning än hvad de fleste folkskolor på den tiden i vårt land gåfvo, så var dock bildningen i många afseenden bristfällig, och studierna under mannaårens alla bestyr kunde endast delvis ersätta, hvad som i detta hänseende i ungdomen blifvit försummadt. Just denna känsla af i barndomen inhemtade kunskapers betydelse blef för Svensén en driffjäder att söka skaffa kvinnorna tillfällen till kunskapers förvärfvande. För öfrigt hade Svensén blicken öppen för alla tidens stora frågor, och det var då ej att undra, att äfven kvinnofrågan kom att väcka hans lifliga intresse. Tidigt förenad med en ovanligt intelligent kvinna hade han ock tillfälle att på nära håll uppskatta kvinnans begåfning och hade att glädja sig åt sympati i sitt hem vid sina sträfvanden. Detta moraliska understöd kunde han ock behöfva, ty stickord och hånande skämt flödade öfver denne kvinnans nye riddare i vadmalssläder. Icke en gång hans egna ståndsbroder, de som i andra afseenden delade hans åsigter, skonade honom, då det gälde hans egendomliga uppfattning af »kvinnfolket».

Utan erkännande af Sveriges kvinnor blef han dock icke. En af Sveriges ädlaste döttrar, Fredrika Bremer, erkände tacksammt den skuld, hvaruti det kvinliga släktet i vårt land stod till Svensén. Hon skref till honom efter 1863 års riksdag: »Rätt ofta skall det glädja mig att återkalla minnet af en man, som under denna riksdag så eftertryckligt med andens och ordets kraft verkat för kvinnans rätt till det arbete och den samhällsställning, som hon är mäktig utaf och tidens förhållanden påkalla. Ni har derigenom verkat oberäkneligt mycket godt för Sveriges döttrar och söner i framtiden.» Brevet är under-tecknad »Eder uppriktigt förbundna väninna F. B.» Svensén

\* Brevet finnes förut tryckt i Illustrerad tidning 1867 i en kort biografi öfver Svensén. Denna biografi, en af herr Svensén utgifven bok »Om kvinnans medborgerliga rättigheter», tryckt 1867, riksdagsprotokoll och enskilda meddelanden af Svenséns son, kandidat Svensén, hafva varit de af förf. begagnade källorna.

besökte flere gånger Fredrika Bremer och räknade de aftnar, han tillbragte hos henne, bland de käraste minnena från sin första riksdagstid.

Svensén var en sangvinisk natur, och, när hans rättskänsla kräfde en reform i en eller annan riktning, hade han svårt sätta sig in i denna reforms alla praktiska svårigheter. Men dessa varmhjärtade, entusiastiska naturer, hos hvilka hjärtat spelar en större roll än hufvudet, de behöfvas icke minst i vår tid, och det eftermäle må Sveriges kvinnor gifva Carl Johan Svensén, att, ha de ock haft mera begåfvade sakkörare, redligare och med varmare hjärta har ingen fört deras talan vid vår representation.

Vi öfvergå nu till en kortfattad redogörelse för Svenséns uppträdande inom representationen i och för förbättrandet af det kvinliga släktets ställning. Hvarje redogörelse för Svenséns riksdagsmannaverksamhet i dess helhet ligger utom denna tidskrifts uppgift, vi vilja blott nämna, att han tillhörde det så kallade landtmannapartiet, som det tyckes af öfvertygelse och ej af egoism eller ståndsintresse.

Redan vid den första riksdag, som Svensén bevistade, motionerade han, »att kvinna, som visar sig innehafva erforderliga kunskaper lika väl som man, må kunna förordnas till sådana tjänstebefattningar, som för henne kunna vara passande, och hvilka af henne kunna skötas hufvudsakligen inomhus och följaktligen, att hon må kunna anställas vid telegrafinrättningar, postexpeditioner, klockare-, organist- och skollärarebefattningar o. s. v., och må det tillsvidare och intill dess annorlunda förordnas vara sökande kvinnas rätt att begära examen af den lärare eller af det läroverk, som hon lämpligt finner, och som dertill berättigadt är, hon må för öfrigt inhemta sina kunskaper, hvar henne bäst synes». Motionen var åtföljd af en liberalt hållen motivering, i hvilken motionären åberopade ett yttrande, faldt inom statsrådet, i hvilket erkändes sta-

tens skyldighet att icke försumma den kvinliga bildningen. Svensén önskar, att staten kunde göra allvar af detta erkännande och klagar öfver att »kvinnan är inskränkt till sitt husliga lif, det så beprisade lifvet af beroenden, försakelser och omsorger», att »hon står ännu liksom förut utanför den blomstergård, där vetenskap och konst plocka sina rosor, hvarmed deras idkare, sirade, stiga uppför parnassens branter». Men, menade motionären, om ock statsverkets tillgångar hindrade för närvarande flickskolors upprättande, funnes det dock ej något skäl, hvarföre ej staten kunde använda de kvinnor, som redan på ett eller annat sätt förvärfvat erforderliga kunskaper, och sådana funnos, »ty mången kvinna», sade motionären, »har uppsnappat större kunskaper ur vetandets verld än en och annan liber studiosus, som med fulla betyg lemnat akademien — uppsnappat, sade jag, och i sanning ser det icke ut, som om man ansåge kvinnans vetande för snatter». Motionären ansåg nu, att dessa kunskaper borde till statens fromma användas. Dessutom kunde det ej skada, att banor voro öppnade för den i framtiden ur statens skola utgående unga flickan.

Vi se här den praktiske bonden, som sökte skaffa, hvad som möjligen kunde erhållas, och som ej ville skjuta upp med reformer inom detta område till staten blefve nog rik att kunna upprätta flickskolor, om ock den riktiga gången af frågan hade varit att börja nedifrån — med skolorna.

Motioner i samma syfte, men mera inskränkta i sina fordringar, inlemnades af prosten Söderberg i preteståndet och af herr C. Rinman i borgarståndet. Resultatet blef, att riksens ständer beslöto en skrifvelse till Kongl. Maj:t med anhållan om att kvinnor må få anställas såsom organister, i anledning hvaraf konungen utfärdade en nådig resolution.

En icke obetydlig minoritet inom det allmänna besvärsoch ekonomieutskottet, hvilket handlagt ofvannämnda motioner, hade uttalat sig för Svenséns motion. Det må der-

före icke väcka förundran, att Svensén förnyade densamma med några smärre förändringar vid 1862 års riksdag. Motionären betonade vid detta tillfälle särskildt kvinnans rätt till telegraf- och postexpeditionsbefattningar samt befattningar inom den allmänna sjukvården. Särskildt framdrog Svensén, såsom skäl för att nya banor öppnades för kvinnan, den omständigheten, att vid folkräkningen i Sverige den 31 december 1855 funnos 111,096 flere kvinnor än män. För lämpligheten af deras anställande såsom telegrafister anfördes flere bevis, däribland från vårt grannland Norge, där kvinnorna redan innehade denna rättighet, hvilka bevis nu förefalla oss mer än obehöfliga. Han framhöll äfven den besparing för statsverket, som kvinnors anställande skulle medföra. Utskottet upptog i sitt utlåtande Svenséns statistiska meddelanden, och motionen blef med en del inskränkningar antagen. I augusti 1863 utfärdade ock regeringen tvänne resolutioner, enligt hvilka tillåtelse gafs åt kvinna att erhålla anställning inom telegraf- och postverket, dock ej annat än i vissa fall och beroende af de nämnda embetsverkens särskilda pröfning.

Frågan om kvinnas anställande i statens tjänst kunde således icke anses löst, icke en gång hvad angick telegraf- och postverken. Icke desto mindre framlade Svensén vid 1865 års riksdag en motion af vidsträcktare omfång än de föregående. Vid samma riksdag inlemnade Ridderstad uti borgarståndet en motion af liknande syfte som Svenséns.

Svenséns motion åsyftade dels vinnande af rätt för kvinnan att erhålla de anställningar inom rikets olika embetsverk, som hon var kompetent att sköta, dels erhållande af rätt att aflägga vissa examina vid rikets högstskolor. Det allmänna besvärs- och ekonomieutskottet, som handhade ofvannämnda motioners utredning, afgaf ett tillstyrkande utlåtande, så frisinnadt, att man än i dag ej haft något motstycke

vid riksdagen. Reservanter saknades dock ej, och på deras lista stå namn sådana som C. Treffenbergs, biskop Beckmans och professor Ribbings. Den sistnämndes reservation är ej utan sin märkvärdighet och föranledde en liflig diskussion, särskildt inom presteståndet, af hvilket professorn vid nämnda riksdag var ledamot. — Reservanten ville gifva sin röst till, att kvinna må få rätt att blifva läkare, »ty medicinen är praktik, ehuru väl grundad på vetenskap — som dock är än mer åskådlig än någon bland de så kallade stränga — tillika väsentligen innefattar användning af lycklig instinkt eller blick, som utgör konst». Reservanten ville dock endast kvinliga läkare med enskild praktik. I afseende å den filosofiska graden ansåg han ej värdt spilla många ord, ty, sade han, »jag får förklara, att dess absolverande för kvinnan helt enkelt är omöjlig». — Den diskussion, utskottets utlåtande föranledde, är både lång och underhållande. Det tyckes som om man ansett, att motionens antagande inom kort skulle leda till att de flesta högre embeten blefve besatta med kvinnor; man fruktade, att föräldrarna skulle börja på att uppfostra sina döttrar för att bekläda statsråds-taburetten och det på samma gång som man högeligen bestred den kvinliga intelligensens värde. Logiken är här svår att fatta, liksom i ett annat påstående, att kvinnan kunde ej taga graden, ty kulturhistorien känner ingen kvinna, som grundlagt ett filosofiskt system (!). En del ansåg, att man kunde vänta till den nya representationen blefve införd, som bland andra galenskaper nog skulle snart bland sina medlemmar upptaga fruntimmer. En medlem af presteståndet klagade, att utskottet glömt, att kvinnan var skapad till mannens hjälp och således ej behöfde någon bildning; kunde hon ej blifva gift, borde hon försörja sig med handarbete, och han föreslog därför, att tullen på fruntimmersprydnader skulle höjas. En annan klagade öfver att utskottet ej förstod uppenbarelsens heliga urkunder. Andra

funnos, som ansågo det vara »en grym inkonsekvens» att lemna kvinnan tillstånd att sträfva till ett mål, men vägra henne den utväg, som statens skolor gåfvo mannen för att nå målet. Denna sunda åsigt var dock vid närmare påseende de obotfärdiges förhinder. — Men kvinnan och hennes rätt hade ock sina talangfulla försvarare N. S. v. Koch, A. R. v. Krämer, C. M. Björnstjerna m. fl. Svensén hade ej varit medlem af utskottet, men inom bondeståndet fick han tillfälle att försvara sin motion, ehuru väl motståndet var minst inom detta stånd.

Frågan remitterades åter till utskottet. Ett nytt utlåtande inkom till riksdagen, kritiserande de olika reservationerna m. m., och i hufvudsak lika med det föregående, äfven det åtföljdt af reservationer af af Klint, Ribbing, Isberg och R. Cederström. Utlåtandet föranledde ånyo diskussioner, godkändes dock af de två lägre stånden, men afslogs af presteståndet. Ridderskapet och adeln stannade vid ett förmedlingsbeslut. Frågan afgjordes då, såsom fallet ofta var vid de gamla ståndsriksdagarne, af ett förstärkt utskott, uti hvilket förslaget segrade.

Om ock det egendomliga och oegentliga sättet af en del frågors behandling vid ståndsriksdagarne var orsaken till denna seger, ett faktum är, att den sista ståndsriksdagen sålunda uttalade sig för utvidgandet af kvinnans medborgerliga rättigheter liksom för att tillfälle må beredas henne att aflägga nödiga kunskapsprof, och att riksdagen i dessa frågor inlemnade en skrivelse till regeringen. En följd däraf kan man anse det vara, att Kongl. Maj:t medgaf år 1869 kvinna rätt att aflägga studentexamen och 1873 akademiska examina. Det återstår ännu många konsekvenser att draga ur det ofvannämnda märkliga utskottsbetänkandet, som väl torde kunna behöfva om läsas än en gång af herrar riksdagsmän. Vi vilja dock medgifva att flere af dessa konsekvenser ännu ej äro tidsenliga och vi påminna här, hvad vi i vår inledning med andra ord yttrade, att



lagstiftarens uppfattning betyder i sociala frågor ej mycket förrän den allmänna meningen uppfattar och tillgodogör sig de nya ideerna. En egendomlig förpost är och förblir dock 1866 års beslut i denna fråga.

Svensén hade vid denna riksdag inlemnadt ett förslag angående giftomannarätten. Det ledde dock ej till något resultat. År 1868 förnyade han detsamma, men äfven nu utan framgång. Ännu en gång, 1869, inlemnade han en motion i samma syfte.\* Lagutskottet, som hade dessa förslag om hand, begrof dem i all tysthet, såsom det sades på förslag af sin ordförande, hvilket var desto egendomligare, som liknande motioner äfven afgifvits af andra personer. År 1868 framstälde Svensén en förfrågan, om resultatet af den vid 1865—66 års riksdag beslutade skrifvelsen och fick då till svar, att den var understäld olika embetsverks och fakulteters pröfning. År 1877 framlade Svensén en motion angående gift kvinnas äganderätt. Denna motion var, i motsats till dem han förut framlemnadt, icke författad af honom själf, utan det af föreningen för gift kvinnas äganderätt prisbelönta förslaget, författadt af Hultgren. Svensén själf gillade det ej till alla delar, utan närmade sig ett af W. Bergstrand till samma förening inlemnadt förslag. Han fogade sig dock efter hvad han ansåg vara föreningens önskan. Förslaget afslogs af lagutskottet och vid behandlingen i andra kammaren var det endast motionären, som försvarade förslaget dock egentligen till dess syfte. I förändrade former skall det dock tvefvelsutän åter och åter komma fram med allt större förhoppning om en slutlig seger, en seger den Svensén förespådde, men dock ty värr ej fick bevittna.

Äfven herr professor *Fredrik August Cederschiöld* har vid vår representation fört kvinnans talan. Vid 1859—60 års riksdag understödde han varmt den af *Steffan Creutz* inlemnade

\* Svensén motionerade, att kvinna, som uppnått 21 år, skulle vara sin egen giftoman. — Giftomannarätten gick igenom 1872.

motionen om kvinnans giftorätt framhöll uppfostrans stora betydelse särskildt emot E. Sparres yttranden, att man, i fall motionen gick igenom, kunde vänta, »att en spetsbof eller probenreuter vunne ens dotters hjärta och hand». Vid 1862—63 års riksdag understödde han Th. L. Bohnstedts motion om statsanslag till den kvinliga undervisningen och framhöll de enskilda skolornas svaghet, huru de äro utan garanti, bero af modet och måste mer än nyttigt är lämpa sig efter föräldrarnes önskan. Cederschiöld var äfven bland de män, som medverkade för upprättandet af den så kallade »Läro-kursen för fruntimmer», hvilken fortgick under åren 1859, 60 och 61. Cederschiöld undervisade själf i ofvannämnda kurs uti fysiologi och helsolära, hvilka ämnen han kan sägas hafva infört i våra flickskolor. Såsom en vän af kvinnans bokbildning visade han sig äfven utom riksdagen vid mer än ett tillfälle, hvilket är desto mera beaktansvärdt, då han som läkare väl kunde bedöma halten af den ofta upprepade satsen att kvinnan ej utan men för sin hälsa kan studera.

Mera känd är den verksamhet Cederschiöld utöfvade såsom direktör för anstalten för barnmorskors utbildning. Här har han lemnat både ljusa och mörka minnen. De senare skjuta vi för denna gång åsido, för att här bland de ljusa nämna det varma intresse, som han hyste för upprätthållandet och utvecklingen af sin faders verk, barnmorskebildningen. Den kraft och den ihärdighet, han utvecklade vid anordnandet af en understödsfond och ett hem för fattiga barnaföderskor, bör äfven ihogkommas. Hans arbete inom detta område har ej håller undgått tadlet och icke kan hvarje klander anses oberättigadt, men det varma hjärtat, som ömmade för de fattigas nöd och den starka viljekraft, som kunde skänka hjälp

---

\* Det var detta försöks framgång, som framkallade stiftandet af Statens Seminarium för bildandet af lärarinnor i högre skolämnen.

åt de fallna, kan dock intet klander nå, och många arma kvinnors tacksägelse följde den skicklige och varmhjärtade läkaren i grafven.

De yttre dragen af professor Cederschiölds lif äro så allmänt kända, att vi endast här meddela de viktigaste data. Född 1813 blef Cederschiöld medicine licentiat 1849, flyttade 1851 till Stockholm och blef 1855 direktör för barnmorskeinstitutet, hvilken vigtiga befattning han innehade till 1880. Efter en lång och svår sjukdom afled han den 10 mars 1883.

### 3. Svensk lyrik.

#### I. Nutida svensk lyrik.

*Albert Gellerstedt* (A. T. G.), dikter 1871, dikter 1881.

*A. U. Bååth*, dikter 1879, nya dikter 1881.

»Tidslynnena skifta, och vi» (eller vårt språk) »med dem».

Ordets konst, särskildt skaldekonsten, kan åberopa gammal släktskap med de öfriga konsterna; ja, i egenskap af deras mest betydande fränka upptager hon — om rätt tillgår — en skatt in natura af dem *alla*, af samtliga så väl ljusets som ljudets sköna konst. I verdens få ypperste skalders verk eger en hvar beviset. *Den helt utvecklade sångmön* är en sådan ung skönhet, om hvilken det såsom om Shakspeares Perdita må sägas:

»Allt hvad du gör,  
Det gör du herrligt. Talar du, — jag ville  
Dig ständigt höra tala: sjunger du» — (likaså) —  
»Och när du dansar önskar jag du vore  
En hafvets bölja som ej annat gjorde» —\*

\* Se hela stället, Hagbergs öfversättning, 8:e bandet, sid. 342.

och så vidare i öfriga riktningar, från de mimiska till de plastiska, måleriska, arkitektoniska — hela skönhetskompassen igenom.

Men — tyvärr — denna så eftersökta skaldekonst, det allsidigt utbildade gudabarnet, gör till det mesta skäl för binamnet »Perdita». Det är som om hon hade vid späd ålder kommit bort. Man kan då söka öfver hela jorden efter den herrliga utan att finna henne! Den grekiska poesins högsommartider, den engelska m. fl. hafva liknat *undantag*, fastän de voro just uppenbarelserna af *regeln*. Ty vår långt mera torftiga, men allra vanligaste lärdom från diktkonstens olika skiften i historien är denna: Ordet har lyckats ådagalägga sin urgamla frändskap med bildningens öfriga uttrycksmedel för hvarje tidsskede blott åt *en* sida, ena gången åt den rörliga, musikens, dansens o. s. v., en annan gång åt den af mera orörliga och koncentrerade framställningar kännetecknade, åt den sidan, med ett ord, som uteslutande vädjar till *ögat*.

Vår tids skaldekonst har ensidigt tagit denna riktning, likasom den närmast föregåendes ensidigheter lågo åt andra hållet, åt det mimiskt-musikaliska. Alla numera utkommande märkligare dikter äro då nästan motsatser till våra fäders och mödrars älsklingsstycken, äro plastiska eller pittoreska, sparsamma på fagra ljud, rörelsefattiga, ordknappa, men — när lyckan är god — väl tänkta och klart sagda. I närvarande stund gifves det (med undantag blott för Swinburne) ingen enda mera betydande skald i Europa, som ännu bryr sig om att locka fram några af de förut allsmäktiga välljuden. Swinburnes storhet hindrar ej, att han i denna idrott tillsvidare lemnats ensam, åtminstone inom det mera känsligt upprördas område. Engelska vitterhetens yngste storman, Morris, har satt nytt lif i den klassiska romansen, således åter en klingande diktart, men icke så öm och rörlig. Det tekniska arbetet med språket är, kort sagdt, allmänneligen

ett annat, afser andra vinster. Sängen i dikten hålles nere. Det är linier och färger, dagrar och skuggor, man frambesvärjer med alla sina uttryck, icke meningsrika tonfall, icke svällande eller flyende rörelse, ej sjelfva stormen eller sjelfva smekningen, ej jublet, ej klagan, ej förstummandet, icke omedelbart lynnesyttningen själf — utan för hvarje gång blott den olika helbild, som omgifningen företer för människan under inverkan af hennes ena eller andra lynnestillstånd, och som dervid äfven människan sjelf företer i sin egenskap af kroppslig varelse.

Det är väl öfver hufvud så, att tidsandan ligger mera för den *objektivt* åskådliggjorda stämningen och iakttagelsen, än för de *subjektivt* blottade sinnesrörelserna, känslorna och lidelserna. Man är med dessa i allmänhet taladt mer förbehållsam nu, än hvad man var förr, och så är då tillsvidare lyrikern det äfven. Men har *han* möjligen — ännu såsom förbehållsam — något särskildt af värde att bjuda oss, och hvad?

Det skulle för tillfället vara Gellerstedts och Bååths arbeten, som egde att i sin mån svara härpå.

## 1.

Albert Gellerstedts dikter äro så tillsägandes uppbyggelse-sånger, sådana i hvilka hvarje ting är till, väl äfven för sin egen skull, men än mera med hänsyn till sitt religiösa värde, sitt inflytande vid själens oafslåtligt pågående tysta utvecklingsarbete. Diktaren har icke återgifvit något sitt intryck från den omgifvande världen, innan han lyckats att återgifva det som ett hel-somedel för sig och andra. Och likväl har intrycket qvar sin första fägring. Det förefaller ej omgjordt för ett didaktiskt ändamål, oaktadt det har ett sådant. Lärdomarne äro nästan så omedelbart, så fint och fast inväfda i de få orden, som när husmodern, naturen plägar slå in sin egen starka väft af själssanningar i den sköra varpen af vår sinliga varseblifning

Derför kan man läsa dessa små dikter om och om igen. Man tycker sig för hvarje gång — i sällskap med hela sin tankeverld — flyttad midt ut i den kroppsliga, yttre verlden; man känner i tankarne fria luften spela kring sig, jordens bekanta vällukt från ena eller andra årstiden slår oss liksom till mötes ur dikten. Och detta verkar upplifvande på läsaren, så som det en gång gjort på diktaren.

Liknande förnimmelser vid läsning hafva vi ju rönt förr, t. ex. genom Geijers visor, eller andra af våra flärdfria äldre skaldeverk. Men ingen annan svensk skald har som Gellerstedt — vid hvarje tillfälle, i så korta ordalag — vetat så fylligt återgifva naturintrycket och samtidigt äfven den reflexion det väcker, men likväl dervid så nästan alldeles afsagt sig hjälpen af de omedelbart för *örat* lockande och öfvertalande tillgångar, som språket bjuder. Sådana hjälpmedel äro t. ex. betydelsefullare rim, afsigtligt förmedlande öfvergångar från en tonart till en annan, qvickt eller ståtligt användande af diminuendo och crescendo, ritardando och accelerando m. m. Icke — naturligtvis — så, att denna diktare försakar rytmens hela målande karakteristik. Se här t. ex., hur han har för vana att i rytmen angifva styckets tema:

»Spaning.

Du snabba tärna,	Jag skulle fara
Jag ville gärna	Längs vattnen klara,
Till skänks jag finge	Jag skulle spana
Din hvita vinge.	Längs strandens bana;» — o. s. v.

Eller huru — såsom fallet är i följande visa — rim och rytm i lika mån åstadkomma detta:

»De ensamme.

En ensam stackars fogel	Han har den mjuka grenen
Har sina vingar två	Att gunga sig uppå
Och han har hela jorden.	— — — — —
Och rymden till ändå,	— — — — —» o. s. v.,

med *samma*, tungt betonade rim hela dikten igenom. Icke heller så, att han — annat än högst undantagsvis — gör sig saker till ett rim med oegentlig betoning: på några ställen genom starkt uttalande af slutändelsen (bestämda artikeln) i ord sådana som *skymningen*, *blomningen*; något som låter ledsamt, der det förekommer, men som snart är glömdt. Om intetsägande rytmer och fula rim *ofta* återkomme, vore det ju nästan det samma som att utplåna intrycket af hela dikten. Och Albert Gellerstedts vers är tvärtom i regeln både konstnärligt vald och konstnärligt ansad. Det är icke egentligen *fel*, här är fråga om, utan egendomligheter. Han låter t. ex. oftast sina rim liksom smyga bort obeaktade; han fördjupar icke sin rytm ända derhän, att han på musikalisk väg förvånar och beherskar vår inbillningskraft. Han eftersträfvär ingenting sådant. Han litar på den outtömliga naturen. Han vet, att det skall finnas något mer att gifva nästa gång — och alltid något för hvarje gång. När läsaren, så att säga, redan genom första uppslaget hunnit få se, tänka och känna det samma som diktaren, så lemnas han i ro att sjelf sedan tillgodogöra sig, hvad han fått. Och detta befinnes vara — om man i minnet vill sammanföra alla de olika dikterna — en skatt af stor innehållsrikedom, ej mindre det från ytterverlden hemtade än äfven det från den inre. Skalden har sugit sin honung mångenstädes. Der är snart ingen vrå i det svenska landskapet eller inom själsstämningarnas rike, som icke hans iakttagelses flitiga bi besökt. En ordnare sådan som t. ex. Lessing hade sannolikt ställt upp hela Gellerstedts samling på någon särskildt hedrad plats bland, hvad han kallade »Sinngedichte». Lärdomarne för lifvet, som denna lycklige iakttagare hittar färdiga kring sig i alla ting, äro lika många som de kort affattade dikterna, hvilka, i förbigående sagdt, böra (en för hvarje gång eller några få i följd) läsas *högt*, om man skall rätt uppskatta deras formella för-

tjenster. En ädel qvinnostämman är dertill den lämpligaste. De ljuda ganska fint, om ock ej särdeles starkt, liksom meddelade sig skalden helst med en hvar af sina läsare enskildt. Det är också helt enskilda, glada, eller vemodiga helsingar, han har att kringbära: från skogen, från hafvet, från arbetets verld, från barnets, från den optimistiskt leende, eller den allvarligt sträfvande och tänkande mannens. Och dessa lifs-sanningar, vare sig de lättare eller de centnervigtiga, tillhöra alla det sunda slag, som ingen godt kan undvara. Man eller qvinna, ung eller gammal, behöfver man just sådana, den naturliga kontemplationens jemna tillgångar för att vid dem fostras till en på samma gång finkänslig och rättrådig menniska.

Men uteslutande kontemplativa äro de. Af lidelse skönjes knapt annat spår, än här och der ett ärr efter något redan tyst igenläkt sår. Det är betecknande, att af de redan ett-hundra femtio dikterna icke mer än en synes tillkommen genom en känsla af harm: »*Den förskjutna*», ett i hvarje fall utomordentligt vackert stycke, hvilket här må i sin helhet inflyta, såsom exempel på fullt konstnärlig magt i uttrycken:

»Du älskat rosorna på mina kinder.  
Jag mins det — fast du tog dem bort.  
Du älskat elden i mitt mörka öga,  
Jag mins det — fast den brann så kort.

Du älskat mina händers friska värma,  
Jag vet det — ty min hand är kall.  
Du älskat har mitt hela, djupa väsen,  
Jag vet det — ty dess kraft är all.

Du älskat mig, som barnet älskar frukten,  
Jag mins det. Ack, jag var dig kär!  
Du kastat mig, som barnet fruktens kärna,  
Jag vet det, som förkastad är.»

Som sagdt, detta klassiskt sköna poem är det enda, som vittnar om indignation. Annars hör hos denne diktare till



och med en suck af otålighet — å egna eller likars vägnar — till undantagen.

Gäller det bråda vändningar i samfundets lif eller i den enskildes lifsåskådning, kräfver nöden att just nu afgöra en fråga — nu eller aldrig — då hemtas näppeligen ingifvelsen här. Vill man initiativ eller högljudd klagan öfver bristande initiativ, önskar man *all* slags längtan i ett människohjerta tolkad, röner man behof, såsom den för poesi känslige ofta gör, att i ena eller andra hänseendet höra själens häftigare rörelser oförbehållsamt utsjungna, — då må man se sig om efter en annan skald.

Men förtröstan på Gud, trygg tillit till samvetets maningar, ung och dock måttfull lefnadsglädje, enkel, fast sjelfständighet i begär och önskningsar, en till uttrycken nästan något blyg välvilja mot människor och ett ända fram till de finaste enskildheter nående sinne för den omgifvande naturens skiftesrika företeelser, särdeles de mera harmoniska, — sådana egenskaper adla i stort och smått detta rika, om ock strängt återhållsamma skaldskap.

Det *har* ju då något särskildt af värde att bjuda oss, änskönt det icke klingar ut så flödande fullt, som de i närmast föregående mansålder mest omtyckta.

Men må Albert Gellerstedt, med ännu några af sina kännetecknande ord avsluta dessa knapphändiga antydningar, rörande hans egenheter såsom iakttagande, målande och kontemplativ skald. Om hans iakttagelses mångfald får man derigenom icke något begrepp, efter som hos honom hvar dikt för sig är omklädnad blott för *en* tanke. Men man får, i en strängt sammansluten bild, hans lifsåskådning. Man får veta hur han sjelf tänkt sig betydelsen af — åtminstone *sin* skaldverksamhet.

## »O, tror du?

Ett litet gli har brynet	O, tror du, att det glänser
Af vikens spegel kyst;	Ett grand ock ofvan skyn,
Det glimmar till — och ringar	När menskotankar stimma
Af ljus sig vidga tyst . . .	„Mot evighetens bryn?»

## 2.

Äfven A. U. Bååth är fin iakttagare, liffull och djup känslig kolorist, — och således — till sin anläggning såsom ordkonstnär — *en målare*. Kontemplation, af det omfattande slag som hos Gellerstedt, är deremot icke hans sak. Men så har Bååth i stället fullvaket sinne för det etnografiska, öfver hufvud för allt egendomligt i »lokalfärgen», så som ingen annan samtidig svensk diktare. Han har ock vunnit sitt skalderykte dels genom fria öfverflyttningar till vårt språk af äldre och yngre isländska qvad och sägner (hvaribland storverket Nials saga) och dels genom skildringar från skånska slättbygden samt ur bondelifvet på samma feta slätt, inom beggedera områdena på mycket goda grunder. Hvarje konstälskare torde hafva märkt, hur särskildt tacksamt det skånska motivet visat sig vara vid målerisk behandling. Vi hafva derifrån på senare årtionden fått några af våra saftigaste taflor, med lugn humor i stämningen, mjukhet och ett slags mättad lifsvärme i färgen, sådana som man kommer ihåg, äfven när man icke längre har tillfälle att emellanåt återse dem. Bland Bååths öfriga blandade genrebilder märkas äfven några ypperliga: t. ex. »Vid Väner».

Samma omdöme gäller om *alla* under benämningen »*Från gatan*». Bland fest- och tillfällighetsstycken stå främst det om Runebergs begrafning och ett annat till en qvinlig medicine studerande. Såsom prof på lyckade efterbildningar må anföras några strofer ur runan »*Oddur Hjaltalin*» (läkare på Island, död 1840):

»Fattigmans lott	Tiger nu Oddur.	Du, som dåsig
Och furstehjärta:	Ögonen stirra	Drifves å lifvets
Gaf han i armod	Efter anden	Ström mot döden
Gåfvor åt arme,	In i det dolda.	Dådlöst fram,
Androm en lycka,	Där har ett härligt	Icke du laste
Ej sig själf.	Hem han funnit.	Lax, som fenstark
Sjuk han halp	Ej sig ett bättre	Ströfvar mot ström
Till hälsa andra.	Bygga han tarfvar.	Och strida forsar.»

I de båda samlingarna är dock långtifrån allt af detta värde. Mycket kunde saklöst utelemnats. Bååth visar sig ännu tidtals stadd i sökande efter sin form, kan sätta ett fanlande experiment bredvid ett fullt mönstergilt stycke utan att synas medveten om den ofantliga skilnaden, han kan lyckas och misslyckas om hvarjt annat. Hans skaldegry är emellertid så äkta, att det ej af sådant äfventyrats, och för hvarje gång han träffar rätt, bjuder han alltid på något ädelt och fullblodigt nöje. Umgångelsen med fornspråket har qvarlemnats ett djerft manligt tycke i skaldens nutidsspråk, smak för alliteration, för ursprungliga ordasätt o. m. s., som, när det å andra sidan ofta lyckligt mötes af modern smidighet och frihet i vändningar, verkar särdeles behagligt.

Men äfven ovarsamma tilltag, som icke kunna försvaras, öfverraska läsaren gång efter annan. Ljudpar som dessa rimma icke: »göra halt» och »betaldt», »väckt» och »knekt», »ärlig min» och »blir min», »fart» och »svart», »fattigdom» och »svänga om», »utom» och »helgedom», »blommar» och »sommar», — eller *om* möjligen i skånskan (med hennes obegränsade frihet att göra korta stafvelser till långa eller tvärtom, samt ett vokalljud till alla och alla vokalljud till ett), så *icke* i högsvenskan. »Närmas» är ej liktydigt med »nalkas». Den obestämda partikeln »å» användes för ofta, och på de flesta ställen ej fullt egentligt, i stycket »*Två sidenskor*». Man kan ej neka att:

»Om mörka vadorna  
Sno sig blågröna  
Silkesremmar».

uti stycket »*Katla och Mård*» är vacker vers, men adjektivet i första raden är ett mycket vågadt offer åt anlaget för kostym-skildring. Den envist luffande rytmen, alltid med starkaste hvilan på någon stafvelse inuti ett ord, en egendomlig art af rytm, som förekommer i vissa af Bååths mera realistiska stycken, är ful och plågar — äfven der den, måttligare anlitad, kunde kallats betecknande: såsom när kung Karl klifver i leran på sydsåkanska slätten. Några realistiska bitar (af dem som ej äro specifikt skånska) sakna ämne, äro blott öfningar. Och — nästan alla dessa anmärkningar gälla just senare häftet; något som förvärrar saken.

A. U. Bååth är, kort sagdt, icke — såsom Albert Gellerstedt — en redan inom sin konstnärs-art fullfärdig skald, men han är en eminent lofvande, är till skaplynnen lika svensk som Gellerstedt, mer lidelsefull än denne och lika rikt måleriskt begåfvad.

Hvad en hvar bör göra sig förtrogen med, både för originalens och öfversättningarnas skull, är Bååths vackra öfversättningar af isländska skaldeverk på vårt språk.

Det mest originella och bästa, Bååth hittills gjort, är emellertid, såsom sagdt är, målningarna från hans egen hembygd, *alla* i båda samlingarna, utan något enda undantag: landskapstaflorna, djurfigurerna, värdshus- och studentskisserna, bond- och tiggargestalterna, väderleksstämningarna, folksägnerna, årstidsskildringarna samt — icke till förglömmas — qvinnobilderna, så väl de ur lägre samhällslag afspeglade som ock det skånska frökenporträttet: »*En flyende fager syn*». Här är öfverallt upplefvad verklighet. Här hafva föremålen fått sig tilldelad, enligt hvarderas egen beskaffenhet, skär eller kraftig kolorit, och snart sagdt hvarje bild begränsas af förundransvärdt rent hållna konturer. Här möter man färger och linier påminnande ibland till och med om Bellmans, således om det i den vägen yppersta vi ega.

Gellerstedt och Bååth äro till sannskyldig heder för vårt lands vitterhet.

Dock är ej möjligt att — såsom nyss — nämna någon af de store (de i skaldespråkets *båda* rigtningar store), utan att för ett ögonblick tänka på: att i deras lyriska dikt flödade, icke blott färgen, utan äfven sången.

## II. Nutida och på samma gång forntida svensk lyrik.

*Carl Snoilsky.* Nya dikter 1881. Dikter. Tredje samlingen 1883.

»Grau, theurer Freund, ist also Theorie,  
Und grün des Lebens goldner Baum».

### 1.

Om originalitet är oberoendet af tradition, och så låter det ju från vissa herrar theoretici, då saknar denna skald diktargåfvans första vilkor. Ty hela vägen — från det svenskan vunnit smidighet nog för modern versbyggnad, från de, alltid unge, gamle psalmsångarne, från Dalins och Freses fina visdiktning, genom hela vårt mångskimrande, mångklingande gustavianska och efter gustavianska storhetsskede — rinner tydlig *den* källåder, hvarur Carl Snoilsky i dag förfriskar oss. Andra, yngre och mera främmande flöden hafva öfvat inflytande. Samtidens svenska har hos honom visst icke lemnats oberörd af skaldekonstens nyuppkomna strömdrag inom öfriga europeiska språk. Men *innerst*, bakom och under allt detta, är dock slägttycket med något redan fordom älskadt och beundradt det mest egendomligt tilltalande i hans diktform. Och *så* är äfven händelsen med innehållet. Det vill säga *numera*, sedan 1881, då han egentligen först visat sig hafva nått det slags klarnade medvetande om arten af sina tillgångar,

som möjliggör diktandet för öppna dörrar. Hans dikts andliga innehåll må förete tusentals ärligt blottade beröringspunkter med samtidens allmännskliga, rörelsefyllda, bruisande lif. Och ärligt känt är allt hvad Snoilsky säger — har alltid varit så, äfven då det ännu var för andras känslor föga tillgängligt eller ibland till och med afvisande. Men sjelfva skaplynnets i alltsammans var, är och förblifver en gammalsvensk patriciers. Der är ingenting mer men heller ingenting mindre att söka, än just *den* innerliga medkänsla, som en sådan kunde känna, och hvilken ofta förr vann menniskor af alla slag för stora gemensamhetsmål. Det var detta faktiska, som ofta kylde, medan hans diktning ännu var mera outvecklad. Det är detta samma faktiska, som i de två senaste diktsamlingarna gör oss varma (i fall vi varda det) för våra dyrköpta minnen, köpta med både *de mäktigas* och *de ringas* hjerteblood; för skönhetssyner från privatlifvets, från konstens och från skaldeingifvelsens mest undangömda helgedomar; för färghärligheter, klassiskt etnografiska tafflor och historisk porträttmålning från den sagolika södern, i allmänhet för företeelser af det slags fågring, till hvars förtroliga återgifvande tarfvas sällsamt fint utbildade sinnen. Slutligen är hans vakenhets för det nu i hela världen så djupt arbetande sjelfständighets- och sällhetskrafvet, folkens, samhällsklassernas, könens, individens, af samma egendomliga art. Hans känsla är ej dervid demokratens egen. Äfven tradition ingår och gör känslan till en annan. Tradition och originalitet har man nu för tiden svårt att för tanken sammanhålla. Så finna vi t. ex., i annars förtjenstfulla redogörelser för ett af den franska diktens märkligaste skeden, samma brytningstids kanske mest originelle diktare, Alfred de Vigny, ofullständigt framställd, affärdad med artighetsuttryck. Och så skulle kanske äfven ock hos oss blifvit fallet med Carl Snoilsky, om Sverige nu hade en så rik tillgång på skalder, som Frankrike på de Vignys tid.

Som det nu är, äro vi nästan bragta till det fulla erkännandet, att han mäktigt rört våra hjertan och vår inbillningskraft, att han är denna vår skaldeperiods storman.

## 2.

Carl Snoilsky är lyriker både i nyaste och i gammaldags mening. Hans dikt både målar och sjunger. Han ödslar ej med ord. Hans uttryck äro kärnfulla och stanna i minnet. Men der förefinnes ej heller något slags tvekan att, när känslans och ämnets beskaffenhet gör det naturligt, sjunga sången ut, låta örat hinna upp i full stämning från vers till vers, innan stycket afslutas.

Snoilsky lagerkröntes tidigt. Den sangviniska svenska allmänheten ville så hafva det. Hon hade så länge längtat efter en lyriker af första ordningen, att med ens ropet bröt ut: »Nu är han kommen!» — Och hvad kritiken vidkommer, så skulle det ju den gången varit förnekelse af kelligrenska anor att icke halft om halft gifva allmänheten rätt. Ty, om också icke, som denna påstod, saken var alldeles afgjord — nog voro järtecknen aktvärda. Bland öfverförfinade etyder (ett slags vitterhetens »Kapellmeistemusik»), bland en del rätt vanliga stycken, i hvilkas gry dock ställvis någonting likt dimantbrott glimmar till,\* ja redan mellan rytmiska, rimmade skolpojck-krior, påträffas några af skaldens första mästerversånger. Men fullfärdiga ting i ynglingaåren höra ej ens hos Snoilsky till regeln; änskönt man nu en gång hade fått för vana att säga så. Han har fast hellre utvecklat sig långsamt, tills han ändtligen nu, vid 40-års-åldern, gifver oss nästan idel mästerverk, rika, varma, klart och mäktigt tilltalande sköna dikter.

Snoilsky är ingen banbrytare. Han är en fullbordare, en som jemnar den stora kulturvägen mellan gammalt och nytt.

Om vi t. ex. för formstudier genomgå ett så naivt älskvärdt stycke som »Den gamla fröken», så finna vi der i sättet

att adla talspråkets enklaste uttryck våra i detta hänseende yppersta diktarföredömen följda, fru Lenngren, Bellman, Kellgren, och i berättarekonsten Runeberg, och likväl är det hela så originelt, att icke ett ögonblicks tvekan kan uppstå om, hvem som skrivit det. Till liknande slutomdömen (fast under jemförelser åt andra håll) kommer man efter granskning af sådana hans verk som barn- och kämpavisan »Rida ranka», bataljmålningen »Lützen», historietafloerna »Kristina», färgsytterna »Från Afrika», sägnen »Stenbock vid svarfstolen», folkbilden »På Vernamo marknad», konststudien »En efterverld», studentsången »Valborgs afton» o. s. v. Samma slags iakttagelse gäller innehåll och form, från början till slutet af dessa hans två senaste rikhaltiga diktsamlingar, i hvilka finnas många andra enande och försonande strömningar, förutom den som nu särskildt synes hafva väckt allmänhetens uppmärksamhet, den hvilken manar den samtida skönhetens och lyckans innehafvare att deltagande stiga ned till den »knäande sliparen», framtidens fader, för om möjligt

»Att lindra ödets hårda band,  
Att torka svetten ur hans panna  
Och vrida dolken ur hans hand».

Carl Snoilsky har arbetat nitiskt och själfständigt för att helt tillegna sig sitt modersmål, för att helt uppdaga konstnärsgats syn på tingen, för att lära sig förstående älska äfven den »svenskhets» som »fins kvar hos Jerker», för att lära sig vaket känna med sin samtid — och sålunda, en gång, få klart och varmt meddela äfven andra allt detta i sång. Det lyriska är för honom det lefvande.

Hvem vill neka, att han nått det? Man eger redan i viss mening helt det efterlängtrade, när man mägtar skildra sin längtan så på en gång subjektivt och objektivt skönt, som Snoilsky gjort.

*Robinson.*



#### 4. Stockholms högskola och qvinnosaken.

För någon tid sedan meddelade våra dagliga tidningar, att professorn vid Stockholms högskola, Mittag Leffler, till sin docent kallat fru Sofia Kowalevsky, född Corvin Krukovskoi. Uppgiften väckte förvåning; man trodde den knappast, Den visade sig dock vara sann i hufvudsak, om den ock måste i någon grad modifieras.

Fru K. har ej emottagit någon docentur i den bemärkelse, som man enligt våra gamla akademiska institutioner fäster vid en dylik befattning. Hon har helt enkelt emottagit prof. Lefflers inbjudning, att här i Stockholm för hans lärjungar föreläsa enskildt i matematik. Den enskilda naturen af hennes uppdrag bör aflägsna hvarje missnöje hos dem, hvilka ogilla främlingars antagande vid våra universitet.

Fru K. började sina universitetsstudier vid en tidpunkt, då de fleste anse, att qvinnan måste säga farväl åt boken. Hon började dem nemligen, då hon såsom ung fru i sällskap med sin man utbytte sitt fädernesland Ryssland emot Tyskland. Hon var då sexton år. Vid flere af Tysklands universitet studerade hon nu tillsammans med sin man, hon matematik, han geologi. I fyra års tid åtnjöt hon enskild undervisning af en af vår tids mest framstående matematici, professor Weierstrasse i Berlin. Universitetets offentliga föreläsningar voro för henne stängda, men tack vare det intresse, professorn visade för hennes ovanliga matematiska anlag, kom denna omständighet att lända till hennes egen fördel. År 1874 promoverades hon till doktor i Göttingen. Hennes man blef sedermera professor i geologi i Moskwa, der han i våras afled. Alla sina krafter har fru K. alltjemt egnat åt matematiken och har redan lyckats förvärfva sig ett aktadt namn inom den

matematiska världen, hvilket vi hoppas, att hon skall yttermera befästa.

Det kan ock vara af intresse för tidskriftens läsare att erfara, att en qvinlig elev vid Stockholms högskola, lärarinnan vid Södra Elementarläroverket för flickor, fröken A. Carlsson, utarbetat en afhandling i zoologi, med titeln: »Beiträge zur Kentnisse der Anatomie der Simvögel», hvilken skall under vårens lopp intagas i Vetenskapsakademiens handlingar. Må fröken Carlssons exempel mana till efterföljd, liksom, vi önska henne tillfälle att fortsätta sina vetenskapliga iakttagelser. En qvinna, som eignar sig åt vetenskaplig verksamhet, hon arbetar ej blott för sin vetenskap och sin egen heder utan ock för hela sitt köns.

## 5. Smärre meddelanden från utlandet.

### 1. Tyskland 1883.

I intet land hafva de, som intressera sig för det qvinliga slägtets utveckling i en eller annan riktning, tydligare känt behovet af sammanslutning än i Tyskland. Landets stora utsträckning, den politiska splittringen, möjligen andra orsaker hafva gifvit anledningen härtill. Tyskarne äro ej kända för att vara praktiska, men väl tyskorna, och det kan ifrågasättas, om de icke med sina föreningar beträda en efterföljansvärd väg. De för allmänna frågor intresserade kvinnorna få på så sätt tillfälle till samarbete. De få vidare anledning att utveckla och sprida sina åsikter samt tillfälle att vänja sig vid offentligheten. Ett annat egendomligt drag för kvinnorörelsen i Tyskland är intresset för det specifikt qvinliga, hoc est husliga, som där vid alla tillfällen framträder. Genomblädra vi »Die Deutsche Hausfrauenzeitung», som jemte »Neue-Bahnen»

och »Nordwest» äro den tyska qvinnans förnämsta tidningar,\* öfverraskas vi att på ena sidan finna t. ex. en artikel om gift qvinnas eganderätt och på den andra en anvisning om fläckars uttagning eller småbröds bakning. Det väcker således ej vår förundran, att vi vid början af året finna de tyska qvinnornas intresse samladt kring matlagningsutställningen i Leipzig 1—4 febr. 1883. Der uppträdde i fredlig täflan de olika städernas matlagningsföreningar, så väl de för finare som för simplare matlagning (Volksküche), och för den, som har magen till sin gud, kan det icke vara annat än särdeles uppbyggligt att läsa beskrifningen på dessa ståtliga offerfester. Samtidigt var ock en utställning af konserver, grönsaker, frukter m. m.; man kunde då få se »Siegfried der Drachentödter» i marzipan och Leipzigs svandam i vofflor och gelée, jemte många andra underbara ting.

Den år 1869 stiftade föreningen för tysk qvinnobildning och förvärf, den samma hvars första förbundsdag inleddes med det ryktbara talet af baron v. Holtzendorff\*\*, höll den 17—19 maj i Breslau sin femte »förbundsdag». Dit hade kommit män och kvinnor från olika delar af Tyskland och Österrike, och man samlades dels i det gamla rådhusets furstesal, dels i universitetets festsal. Mottagandet å stadens sida var det hjertligaste, och gästfriheten öfver allt beröm. Under denna förening stå en hel del föreningar för qvinnobildning och qvinnoförvärf i olika trakter af Tyskland. De fleste af dem voro nu här representerade, likaså den fristående tyska qvinnoföreningen, som är stiftad af fru Louise Otto Peters.

Församlingen sysselsatte sig hufvudsakligen, efter att ha undanstökat en del ekonomiska frågor, med de inom olika länder och städer organiserade fruntimmersföreningarnes redogörelser för dessas verksamhet eller ock med föredrag i ett eller annat ämne. Dessa föredrag följdes stundom af öfverläggningar, men deremot synas ej några egentliga diskussionsämnen varit föreslagna. Man finner af redogörelserna, att föreningen söker att förbättra den qvinliga undervisningen, särskildt i handarbeten och kokkonst, söker hjälpa den arbetande qvinnan, öka förvärfskällorna för henne m. m. Dock äfven mera vidtgående frågor behandlades. Fröken Auguste Schmidt från Leipzig talade öfver »qvinnofrågans viktigaste principer». Detta föredrag är mycket frisinnadt, men ger på samma gång prof på

\* Man torde kunna säga, att i Tyskland qvinnoverlden har, speciellt för sina intressen, en rikhaltigare press än i något annat land, så t. ex. flera lärarinne- och flickskoletidningar, tidningar för konstslöjd och moder. — Dessutom har nästan hvarje större qvinlig förening ett organ för sig. Så t. ex. i Baden.

\*\* Se tidskriftens 23:dje årgång.

stor moderation. Betecknande är dock, att det föredrag, som vann det största erkännande af församlingen, var fru Bachs, föreståndarinna för en österrikisk arbetsskola. Föredraget rörde sig kring det konstnärliga handarbetet, och fru Bach kom till den slutsatsen, att nålarbetet är och förblir kvinnans egentliga arbete och att ingen ändring i detta sakförhållande hvarken är önskvärd eller ens möjlig. Detta påstående framkallade dock lifliga protester från flere håll, så antagligen var brytningen af åsichter icke obetydlig inom församlingen. Den qvinliga värtaligheten synes i allmänhet öfverträffat de djärfvaste förväntningar hos dem, som deltagit i mötet af nyfikenhet och med misstro. — Mötets deltagare kunde mellan förhandlingarne besöka en del lämpliga utställningar, och en stor fest för alla stadens barn var en dag anordnad till de resande damernas uppbyggelse.

Oaktadt denna talrikt besökta församling, voro de qvinliga gästerna ej få vid den allmänna tyska »frudagen» i Düsseldorf den 25 sept., der den allmänna tyska fruntimmersföreningen, hvilken hvartannat år sammanträder i Tysklands olika städer för att behandla frågor af intresse för kvinnan, hade samlats.\* Fröken Auguste Schmidt återfinna vi här. Hon höll helsningstalet. Hennes imponerande yttre, hennes välklingande melodiska röst och underhållande föredrag framkallade allmän sympati. Hon påminde om, huru denna frudag utgått från en liten förening af tyska kvinnor i Leipzig, och att det motto man förde på sin fana, lydde så här: Kvinnan må äga rätt till hvarje arbete, som hon kan utföra. Hon framhöll såsom föreningens största förtjenst att hafva väckt intresse för och flestades bidragit till inrättande af högre flickskolor. Man borde nu söka arbeta för att landets högsta läroanstalter, universitetet, öppnades för kvinnor. — Föreningens stiftarinna, den bekanta fru Louise Otto Peters, valdes till ordförande. Af de följande förhandlingarne framgår, att den af fröken Aug. Schmidt framkastade frågan om qvinlig universitetsbildning ansåg man lyckligast löst, om qvinliga universitet upprättades. Den qvinliga arbetarfrågan sysselsatte lifligt församlingen, och särskild uppmärksamhet ådrog sig fröken Menhzers föredrag öfver kvinnornas aflöning, hvilket framkallade en liflig debatt.

Düsseldorffs herrar och damer visade stort intresse för »frudagen», och vid en för mötets deltagare föranstaltad tillställning förklarade en framstående embetsman, att han sjelf och mången motståndare med honom hade under dessa dagar vunnits för kvinnans sak, då de sågo deltagarinnornas allvar och klokhet. Kort efter bildades ock i Düsseldorf en frun-

\* Hvarje ärbar tyska, gift eller ogift, kan mot en årlig afgift af 6 mark blifva medlem af denna förening. »Neue Bahnen» dess organ.

timmersförening. — Innan »frudagen» upplöstes, beslöt föreningen att sammanträda nästa gång i Danzig 1885.

Väl må energien hos Tysklands ledande kvinnor väcka vår beundran. Endast långsamt tyckes dock den tyska kvinnan rycka framåt, men »långsamt och väl» lyder ett känt ordspråk.

## 2. Italien 1883.

I Tyskland står kvinnobildningen ojemförligt mycket högre än uti Italien, men i stället kan man anföra ett och annat från detta sistnämnda land, som tyder på, att den italienska kvinnan ej glömt, att hon en gång under renaissancens dagar vida öfverglänst alla andra europeiska lands kvinnor.

Vid italienska universitet studera sedan 1875 unga flickor och äro de öfver allt väl ansedda. I Bologna utnämndes 1883 till filosofie doktor fröken *Giulia Garallari*. Året förut hade hon aflagt en filologisk examen. Universitet i Rom har ock sistlidne år kreerat en qvinlig filosofie doktor, fru *Boll* född *Traube*. Hennes man var professor i fysiologi vid nämnda universitet, men afled i lungsot efter några månaders äktenskap. Den 23-åriga, rikt begåfvade enkan egnade sig efter hans död med framgång åt studier, och det säges, att hon har för afsigt att fortsätta af hennes man påbörjade vetenskapliga arbeten. — Rom har äfven en qvinlig archeolog af ej ringa anseende, grefvinnan *Ersilia Lovatelli* född *Caetani*. Det är med epigrafien, hon har sysselsatt sig, och det har lyckats henne att företaga flere tydningar, som väckt uppseende inom den vetenskapliga världen. År 1878 tog hon den 4 maj sitt inträde i den ryktbara *Academia dei Lincei*. Hon skildras af *E. de Laveleye* i hans italienska bref såsom en ung, vacker och älskvärd kvinna, moder till fem barn. — Ännu märkligare är, att fröken *Lydie Poët* begärt sistlidne år att i staden Turin få idka advokatyrtket. Hon hade vid universitetet aflagt behöriga examina, men det var dock ej utan svårighet, som hon kunde erhålla tillåtelse att praktisera. I advokaternas disciplinär-råd var det fyra af tolf, som motsatte sig hennes anhållan, och tvänne af dessa nej-röstande begärde att få utgå ur rådet, då det fattade ett beslut, som syntes dem i så hög grad »förnedrande». Turin har nu emellertid sin qvinliga advokat.

I *Venedig* har man anställt fruntimmer vid centraltelefonbyråerna, och i *Neapel* har inrättats ett institut för bildande af gymnastiklärarinnor.

Organ för kvinnofrågan i Italien är den af fru *Baccari* i Bologna utgifna tidningen *La Donna*.

Allra märkligast är dock att inför Italiens representation blifvit framlagdt ett förslag angående förändring af kommu-

nallagarne, enligt hvilket kommunalrösträtt inrymmes åt kvinnan och erhåller hon särskildt privilegium att utöfva rösträtt genom ombud, om hon så önskar. Vi finna således, att året 1883 ej är betydelselöst i den italienska kvinnans historia.

## 6. Hektor.

Han var icke längre ung och han gjorde heller aldrig några försök att synas ung. Helst låg han och sof på sin dyna i kakelugnsvrån, endast då och då vaknande upp för att sträcka på sig, gäspa och se sig omkring, ifall möjligen någonting af vigt inträffat medan han sof. Han hade ett mycket fredligt och godmodigt lynne, han kände ingen afundsjuka mot yngre kamrater, hvilka ofta blefvo undfägnade både med smekningar och annat mera reelt godt. Det fans blott *en* hand, hvars smekningar han brydde sig om, och, som han var fullkomligt säker på, att denna hand aldrig skulle glömma honom, kunde han utan några qvarlevor af ungdomligare lidelser i lugn och ro njuta sin sorgfria ålderdom.

I forna tider hade han haft ett vackert, silkeslent hår, men nu såg han onekligen ruggig och maläten ut. På gamla dagar visade han äfven en ledsam fallenhet att icke hålla sig riktigt snygg. Detta var enda tvisteämnet mellan honom och hans matmoder. Hon brukade stundom lexa upp honom ganska skarpt och hota honom med förvisning, men då såg han på henne så sorgset och bedjande, att hon genast blef afväpnad.

Sitt ena öga hade han för flere år sedan mist i en fruktansvärd kamp med en rival, en oduglig, lismande vindthund, som han egentligen föraktade, men som han tyckte fick emotaga allt för många ynnestbevis af hans herskarinna, — och på det andra ögat såg han just icke mycket heller. Det hettes äfven, att han var döf, men som han alltid hörde sin matmoders röst och steg på aldrig så långt afstånd, tror jag snarare, han fann det bekvämt att inbilla folk, att han ej hörde, emedan han ej då behöfde lyda, när man ibland ropade åt honom, att han skulle gå sin väg.

Han hade följt sin herskarinna allt ifrån hennes tidigaste ungdom. Hon fick honom medan han ännu var valp och hon kallade honom Hektor efter en vacker, silfverstrimmig häst,

tillhörande en ung officer bland hennes ungdomsvänner, — fast ingen visste att det var efter *hans* häst, hon uppkallat sin hund, — icke en gång han sjelf.

Den unge officern och hans häst, på hvilken han satt så rak, så vacker, så ungdomligt stolt, voro nu icke annat än minnen för henne. De hade blifvit skilda åt. År föringo, och hon hörde aldrig någonting ifrån honom. Hon hade af tidningarne sett, att han gift sig och blifvit utnämnd till kapten, — men mera visste hon ej om honom, och troligen visste han lika litet om henne.

Hon var nu en trettioårig qvinna, en stark, välväxt qvinna, liflig och varmblodig och full af obrukad lifskraft. Den något stora, skarpt tecknade munnen talade om lugn energi och från näsvinklarne till mungiporna gick ett drag, som måhända hade något af missräkning och bitterhet uti sig, men ögats djupa, strålände glans gjorde intryck af, att, hur upptagen hon än varit af tråkiga och hvardagliga sysselsättningar, kunde hon aldrig helt och hållet fångslas af dem, att det alltid inom henne fanns några ljusa eller svärmande tankar, som skimrade igenom all den prosa, hvaraf hon var omgifven.

Hon hade icke haft något lyckligt lif. Vid ett par och tjugu års ålder gifte hon sig med sin nuvarande man, icke emedan *hon* tyckte om honom utan emedan *han* tyckte om henne. Han var en hederlig och beskedlig karl, men han hörde till detta slags menniskor, hvilkas öde det är att bereda sig och sina närmaste den möjligast största förtret. Icke olycka, utan förtret, retsam, tröttande, nervpinande förtret. Han misslyckades i allt hvad han företog sig, och han fann en bitter förnöjelse i att ända till leda tala om sin eviga otur. Dessutom var han hjertinnerligt tråkig, hade alltid tandvärk eller örsprång, luktade kamfert och gick med bomullssuddår i öronen och kunde icke tåla drag, så att hans hustru, om hon ville njuta af hans sällskap, äfven på den hetaste som, mardag måste sitta med dörrar och fönster tillbommade. Då han gifte sig, tjenstgjorde han i ett embetsverk och hade dessutom en icke obetydlig förmögenhet. Kort derpå tog han emellertid afsked ur tjensten och köpte sig en egendom. Om han nu följt sin hustrus råd, skulle han tagit i sin tjänst en sakkunnig person, som hjälpt honom att sköta egendomen. Men det ville han icke. Liksom i allmänhet personer, hvilka ej ha framgång i lifvet, var han envis, misstänksam och trotsig. Han ville således sköta sin egendom sjelf, men som han ej förstod landtbruk stort mera än han förstod kinesiska, så hemsöktes han efter några års förlopp af den oturen att sitta som en ruinerad man på en skuldsatt och förstörd egendom.

Han fick den emellertid temligen bra såld. Men då skulderna voro betalda och affärerna klarerade, hade han ingenting annat kvar än sin eviga otur, och med den skulle han nu börja något nytt företag. Medgifvas måste att utsigten ej var lysande.

För hans hustru hade detta sista år varit nästan outhärdligt. De vedervärdigheter, som uppstodo genom hans dåliga affärer, fördrog hon lätt nog; värre var det att fördraga mannens lynne, grått och tråkigt som regnigt höstväder. Men hon hade dock icke låtit sig nedslås af motgångar; hon kämpade deremot, kraftigt och modigt, som en skicklig simmare brottas mot vågorna. Hon hade varit med om auktionen på deras inventarier; hon hade sett, huru hennes vackra möbler packades in och fördes bort; huru hennes piano, hennes kära piano, vid hvilket hon brukade drömma bort de långa vinteraftnarne, köptes af en rik bonde, som fått i sitt hufvud, att hans dotter skulle plåga sig och sin omgifning med pianoklink; huru hennes lilla sybord inropades af en lat grannfru, som aldrig brukade sy ett styng; huru hennes fina porslin, hennes kinesiska krukor, som utgjorde hennes stolthet, hennes tafflor vandrade bort till främmande människor. Och ändå hade hon icke klagat, — och all saknad, all bitterhet hade hon döfvat i en rastlös verksamhet.

Men under de sista åtta dagarne, hon tillbragte på egendomen, hade hon just ingenting att fylla tiden med. Hennes man var bortrest, alla de försålda sakerna voro bortsända. Tjenstefolket, förutom den tjenarinna, de skulle ha med sig dit de flyttade, hade lemnat huset, och hon gick nu ensam i de stora tomma rummen, hvilkas eko återgaf ljudet af hennes steg, och hon tyckte, att den förtviflan hon så länge hållit på afstånd, nu ville smyga sig fram och gripa henne och tvinga henne att ändå till slut erkänna, att hon var en olycklig, förkrossad varelse.

Ett bland hennes största bekymmer var för närvarande hvad hon skulle göra af Hektor. Hennes man hade förklarat, att numera hade de hvarken råd eller tillfälle att hafva en hund. Häruti gaf hon honom nog rätt, — men å andra sidan, icke hade hon hjerta att gifva bort Hektor — hon trodde då för öfrigt icke att någon ville ha en sådan gammal invalid — och lika litet kunde hon låta skjuta honom. Och likväl visste hon, att hon troligen skulle blifva tvungen att välja en af desse utvägar, och därför hvarje gång, hon mötte Hektors lugna, trofasta blick, kände hon ett smärtsamt styng i sitt bröst.

För att komma ifrån alla sina ledsamma tankar hade hon tagit sig för att till svenskan öfversätta en engelsk bok. Hon satt vid ett litet rundt bord i deras före detta vardagsrum; en lampa brann bredvid henne och kastade sitt sken på hennes



bleka, själfulla ansigte, som var nedlutadt öfver det pappersark, på hvilket hon ifrigt skref.

Det var en mörk höstafton; då och då smattrade en regn-skur mot rutorna, vinden svepte kring husknutarne och for ibland tjutande ned genom skorstenen och ruskade och bankade på spiselspjället. Hon tyckte, att det var så hemskt i det ödsliga rummet, hvars aflägsnaste vrår lampan icke för-mådde upplysa; ibland spratt hon till och såg sig skygt omkring, det var som om hon ej längre varit ensam, det var som en någonting hemlighetsfullt och spöklikt funnes bakom henne eller öfver henne, och, hur hon spanade, fans det alltid en fläck som hon ej kunde se, och just der måste det finnas. . . .

Då lade hon bort pennan och lutade sig ned mot Hektor, som låg så nära att släpet på hennes klädning fick tjena honom till matta, och började prata med honom. Han reste sig genast upp, skakade litet på sig, lade tassarne i hennes knä, viftade med svansen och såg på henne med sitt enda, halfblinda öga. Och då måste hon slå sina armar kring hans hals och smeka och klappa honom, och ibland hände det, att en tår föll ned på hans hufvud, medan hon halfhögt pratade med honom.

— Hektor, min gosse . . . vi ha allt länge hållit ihop, vi begge . . . Mins du den tiden, då vi båda voro unga, Hektor, då vi sprungo omkring i skog och på ängar, och du hoppade och skälde och ryckte i min klädning och var en mycket sjelfsväldig och ostyrig hund? Mins du det, Hektor? —

Det mindes Hektor mycket väl; han spetsade öronen och viftade lifligt med svansen.

— Hvad allting var ljust och vackert och förhoppningsfullt på den tiden, Hektor . . . Hvad skogen var frisk och grön och hvad ängarne voro fulla med blommor . . . och hur vi tumlade om i det nyslagna höet, du och jag . . . Nu är det slipp-rigt och vått och kallt i skogen och öfverallt är det höst, och jag tycker, att det aldrig skall bli annat än höst . . . alltid, alltid höst . . . Och du, Hektor, är gammal och oduglig och öfverflödig, och man vet icke en gång hvad man skall göra af dig. Förstår du det, Hektor?

Jo, Hektor förstod, åtminstone låtsade han förstå, ty han hängde hufvudet och gned vemodigt nosen mot sin herskarinnas hand.

— Ja, hvad skall jag göra af dig? Det är bra ledsamt, om vi måste skiljas åt . . . jag skulle så gerna vilja ha dig hos mig, för att prata med dig om gamla tider, som ingen mera än du och jag känna till. . . .

Och hon kunde icke återhålla en snyftning, hvarvid Hektor uppgaf ett ömkligt tjut.

— Nej, nu ha vi jemrat oss nog, min gosse, — sade hon och skakade beslutsamt bort tårarne, i det hon sakta sköt hunden ifrån sig. — Nu ska' vi försöka glömma våra bekymmer, hvar och en på sitt sätt: du skall sofva och jag arbeta. —

Och härmed började han åter skrifva. Klockan slog nio, tio, elfva, och hon satt ännu kvar. Boken intresserade henne, och som hon hade ett ledigt skrifsätt, lyckades hon bra i att öfversätta den. Men nu påträffade hon ett ord, som trotsade både hennes kunskaper och uppfinningsförmåga. Det fans icke i lexikonet, hon begagnade, och hon ansträngde sig för-gäfvos med att sjelf hitta på en lämplig öfversättning. Då erinrade hon sig, att hennes man hade ett utförligare engelskt lexikon. Hon visste ej, om det ännu fans kvar, men hon ville gå och söka det; hon steg därför upp och fattade lampan. Hektor reste naturligtvis också på sig och luffade efter sin herskarinna, likt ett barn som ej kan låta modern gå ut ur rummet utan att följa henne. Övilkorligen vände hon sig om och gaf hunden en smekning.

— Min kära, trogne, gamle Hektor, huru *skall* jag kunna skiljas ifrån dig? —

Och hon tyckte i detta ögonblick, att af alla olyckor, som hemsökt henne, var det ingen, som kändes så tung, som att hon kanske måste vara trolös och otacksam mot sin gamle ungdomsvän. —

Hektor kunde aldrig rätt förlikas med sin nuvarande husbonde; troligen hade han önskat ett parti mellan sin matmoder och den unge officern, efter hvilkens häst han erhållit sitt namn. Men han var en alltför belevad hund, för att någonsin lägga denna motvilja i dagen. Han visade alltid sin husbonde en kall artighet, — men också ingenting mera. Han höll sig mest på afstånd från honom, och då han någon gång såg honom smeka hans matmoder, led han alla de svart-sjukans tysta qual, man möjligen kan tänka sig att en hund kan lida.

Derför, då nu Hektor såg att hans matmoder ämnade sig till husbondens rum, blef han genast vid dåligt lynne, och då de kommo fram till dörren, retirerade han några steg och intog genast en stel oah reserverad hållning.

Hans matmoder kom emellertid ej längre, ty dörren var stängd och nyckeln urtagen.

— Det var förargligt — sade hon och kvarstod en stund, betraktande låset, liksom trodde hon, att hon dermed skulle kunna uträtta någonting.

Så kom hon på tanken att försöka någon af de andra rummens nycklar, ty hon var litet envis i sina företag och ville nu gerna hafva lexikonet.

Det lyckades henne. Salongsnyckeln tog genast upp låset, och hon trädde in i rummet, åtföljd af Hektor, som på ett föraktfullt sätt stack upp sin gamla nos och vädrade omkring sig. Här luktade ju kresot och kamfert, så att man kunde storkna! Hans matmoder delade samma tycke, och skulle gerna ha öppnat fönstret litet, men hon vågade ej, ty hon visste, att när hennes man kom hem och icke kände sin kamfertluk, skulle han påstå att rummet blifvit utkyldt.

Hon tog nu en stol och klef upp derpå för att undersöka de öfversta hyllorna i ett gammalt bokskåp, en af de få möbler de ännu hade qvar, och der hon visste att lexikonet brukade ligga.

Hon granskade flere böcker, från hvilka dammet riktigt forsade, då hon vidrörde dem: en gammal postilla, en diger afhandling i agrikulturen, hvars undångömda plats visade hur pass mycket den blifvit studerad, Walter Scotts romaner i en smutsig godtköpsupplaga samt en tre, fyra lexikon. Allt efter som hon sett igenom böckerna, lade hon dem ifrån sig ofvan på bokskåpet, för att sedan, innan hon satte in dem, befria dem från det myckna dammet. Hon fann emellertid icke hvad hon sökte, alla hyllorna voro nu tömda och hon hade ej hittat lexikonet. Hon drog upp sin näsduk och började slå bort dammet från hyllan och sträckte sig derefter upp för att taga ned böckerna. De lågo uppstaplade i en hög, och, då hon tog den öfversta boken, rasade hela högen och föll ned åt sidan. Det blef ett förfärligt buller — så en sekunds tystnad — derefter ljöd ett skarpt skott och rummet fylldes af krutrök.

Halft bedöfvad af förskräckelse och häpnad och knappast i stånd att hålla lampan med sin darrande hand, sprang hon ned från stolen.

Då krutröken skingrades, såg hon Hektor ligga utsträckt på golfvet, blödande och efter allt utseende liflös.

Hon förstod genast huru allt tillgått. Bredvid skåpet hade stått en laddad bössa, som böckerna i sitt fall slagit omkull, hvarvid skottet brunnit af och träffat Hektor.

Hon satte ifrån sig lampan och föll på knä bredvid hunden. Han hade träffats midt i bröstet. Hon tog honom i sin famn, smekte hans hufvud och ropade flere gånger hans namn. Då rörde han litet på svansen och slickade matt hennes hand. Så skälpte han till ett par gånger, sträckte benen ifrån sig och sedan läg han orörlig och stilla, med nosen hvilande mot sin herskarinnas hand, liksom hade han somnat in i hennes armar, trygg och belåten.

Det afskjutna skottet väckte ingen uppståndelse i huset. Pigan sof i andra ändan af våningen, och hon sof så efter-

tryckligt att hon icke hört någonting. Natten förgick, lång och ensam; endast vindens tjut och regnskuren hördes genom tystnaden. Hektors matmoder satt alltjemt kvar på golfvet med sin gamla ungdomsvän i famnen.

— Så behöfver jag då icke mera grubbla öfver hvad jag skall göra af dig, min trogne, gamle Hektor, — sade hon med ett vemodigt leende.

På morgonen gick hon ut i parken och gräfdde sjelf en graf åt Hektor under ett pilträd, der hon brukade sitta och läsa under de vackra sommardagarne med hunden vid sina fötter.

Här lade hon ned honom och skottade sedan igen grafven.

Och medan hon lyssnade på vågorna, som sqvälpade kring stranden och på vinden, som susade genom parkträdens kronor, tänkte hon, att Hektor fått en vacker död och att han skulle hvila lugnt under de långa pilgrenarne, som släpade öfver hans graf.

*Mathilda Roos.*

## 7. Från riksdagen

ha vi att nämna ej mindre än 7 motioner till förmån för qvinnan. Så har *baron O. Stackelberg* i 2:dra kammaren och *hr A. Wallenberg* i den 1:sta framlemnad förslag rörande ordnandet af gift qvinnas eganderätt; samma personer hafva ock föreslagit, att qvinnan må förklaras myndig vid lika ålder som mannen; *hr V. Ekenman* har framlemnad i 2:dra kammaren en motion i samma syfte som O. Stackelberg och A. Wallenberg; *hr F. T. Borg* har motionerat rösträtt för qvinnan vid riksdagsmannaval, samt *hr J. Smedberg* ändring af 1 och 5 § af 11 kap. giftermålsbalken. Vi återkomma i nästa häfte till dessa viktiga förslag.

**Mönster:** Bordduksbård, sydd på linne med kontursöm af tvättgarn. Mönstret, efter en af fru H. Winge komponerad bård i byzantinsk stil, utförd i silke på plysch (ett af de konstnärligaste arbeten som utförts af Handarbetets vänner) kan användas äfven till detta broderi, då modell och material må reqvireras från Handarbetets vänner. I båda fallen bör duken smyckas med en frans öfverensstämmande med arbetet.



